

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2015 - 2017

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lukáš Dupal

Proměny rodiny v důsledku sociálních změn společnosti

Praha 2017

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Lukáš Novotný, M.A., Dr.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2015 - 2017

DIPLOMA THESIS

Lukáš Dupal

**The changes of the family as a result of social
changes in society**

Prague 2017

The Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Lukáš Novotný, M.A., Dr.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora .....

Poděkování

„Rád bych poděkoval panu Mgr. Lukáši Novotnému, M.A., Dr., za odborné rady, připomínky a čas, který mi věnoval při vedení této diplomové práce.“

Anotace

Cílem této diplomové práce je zabývat se problematikou rodiny a její proměny v důsledku některých vybraných sociálních změn. Práce bude obsahovat teoretickou část, v níž budou prezentovány základní pojmy, s nimiž se zde operuje. Pozornost bude též věnována tzv. novým sociálním rizikům dnešní společnosti, tak jako je definuje sociolog J. Keller. Následně bude vyložena proměna tradiční rodiny v rodinu současnou, včetně její funkce a úlohy ve společnosti. V empirické části budou realizovány případové studie, které zhodnotí aktuální problémy rodiny a rodinné politiky, zachytí vývoj rozvodovosti a vznik neúplných rodin. Práce bude zkoumat, jak stát podporuje rodiny a rodinnou politiku. Případové studie doloží, jak se proměňuje role rodiny s ohledem právě na výše vyložená sociální rizika. Závěrem bude řešena otázka budoucnosti českých rodin.

Klíčová slova

Riziko, rodina, sociální změna, současnost, společnost.

Annotation

The aim of this thesis is to deal with issues of family and its changes as a result of some selected social changes. The thesis will include theoretical part, which will present basic concepts which are used in the thesis. Attention will also be paid to the new social risks in today's society, as defined by sociologist J. Keller. Subsequently, the change in the role of the family in society will be explained, focusing on the present. The empirical part will consist of case studies that assess the current issues of the family and the family policy. It will also deal with the evolution of the divorce rate and the creation of single parent families. This thesis will analyze how the government supports families and the family policy. The case studies will show how the role of the family is changing with regards to the social risks mentioned above. The conclusion will deal with the future of Czech family.

Keywords

Family, risk, social change, society, the present.

ÚVOD	- 8 -
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	- 12 -
1.1 Rodina a rodinná politika	- 12 -
1.2 Postmoderní společnost.....	- 16 -
1.2.1 Nárůst nerovnosti mezi lidmi	- 18 -
1.2.2 Střední vrstva	- 20 -
1.3 Sociální změna	- 22 -
1.4 Nová sociální rizika.....	- 25 -
2 RODINA V PROMĚNÁCH ČASU	- 28 -
2.1 Moderní pojetí rodiny	- 28 -
2.1.1 Postavení žen v 20. století.....	- 30 -
2.1.2 Postavení žen v 21. století.....	- 32 -
2.2 Postmoderní pojetí rodiny	- 33 -
2.3 Rodina ve statistikách	- 35 -
3 AKTUÁLNÍ PROBLÉMY RODINY A RODINNÉ POLITIKY	- 38 -
3.1 Aktuální problémy rodiny	- 39 -
3.2 Aktuální problémy rodinné politiky	- 42 -
3.3 Strategie a vize rodiny a rodinné politiky	- 44 -
4 ROZVODOVOST A VZNIK NEÚPLNÝCH RODIN.....	- 48 -
4.1 Rozvodovost jako problém rodinné politiky	- 50 -
4.2 Neúplné rodiny jako problém rodinné politiky	- 53 -
4.3 Doporučení pro rodinnou politiku neúplných rodin.....	- 55 -
5 PODPORA STÁTU JAKO PROBLÉM RODINNÉ POLITIKY.....	- 57 -
5.1 Finanční motivace v ČR a EU.....	- 57 -
5.2 Aktuální problémy	- 59 -
5.3 Doporučení pro rodinnou politiku.....	- 62 -
6 BUDOUCNOST ČESKÝCH RODIN?.....	- 65 -
6.1 Bude i nadále plnit rodina svou funkci?.....	- 65 -
6.2 Může se rozvodovost i nadále zvyšovat?	- 67 -
6.3 Podporuje stát správné rodiny?	- 68 -
ZÁVĚR	- 71 -
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	- 73 -
SEZNAM ZKRATEK	- 79 -

ÚVOD

Cílem této diplomové práce je analýza problematiky rodiny a její proměny v důsledku některých vybraných sociálních změn. Základem každého demokratického státu by měla být silná a stabilní rodina. Pokud se podíváme na samotný institut rodiny, jedná se o nedílnou součást každého státu, která tvoří jeho společnost a kulturu. V rodině by mělo docházet k výchově dětí a předávání vlastních hodnot a vztahů následujícím generacím. Rodiče by měli předávat svým dětem zkušenosti a zároveň by měli být vzorem, který se se v budoucnu budou snažit napodobit. **Přínosem této diplomové práce ke zkoumanému tématu je nalezení jedinečného řešení současné rodinné politiky neúplných rodin a zároveň navržení vhodných postupů v sociální politice státu.**

Hlavní otázkou je zkoumání proměny rodiny v důsledku sociálních změn společnosti. Hypotéza k této otázce vychází ze základního modelu tradiční české rodiny. Jednalo se o model otce jako živitele rodiny, který přinášel do rodiny peníze, a matky, která se starala o domácnost a výchovu dětí. Vzhledem k tomu, že se společnost snaží neustále dosáhnout něčeho nového, posouvá se stále dál a dál ve svém vývoji. Během emancipace žen docházelo i k postupnému vývoji pohledu na svobodu a individuální rozhodování. Ženy začaly pronikat na trhu práce i do pozic, které byly dříve výhradní doménou pouze mužů, a tím jim začaly konkurovat. Toto osamostatnění s sebou přineslo následky. S každou změnou bývají spojena určitá rizika, se kterými se buď počítá již od začátku, nebo se projeví uplynutím doby. Ženy považovaly nastolení své nezávislosti a zrovnoprávnění za velice důležitou a zásadní věc. V důsledku těchto procesů v aktuální době převážná většina z nich považuje budování kariéry za prioritu a velmi často zapomíná na založení rodiny.

Další otázka osvětluje důvod neustále se zvyšující rozvodovosti. Hypotéza k otázce vychází z uzavírání sňatků, které se nekoná před Bohem, ale jen na příslušných úřadech. Tento přístup zjednodušil uzavírání manželství natolik, že při sebemenší krizi a hádce je podána žádost o rozvod. Také rozvoj individuálních práv může mít vliv na zvýšenou rozvodovost. Vzhledem ke zvýšení životní úrovně lidé více dbají o svůj vzhled a stávají se déle atraktivnějšími, mají také více příležitostí k nevěře. Vysoká rozvodovost a vznik neúplných rodin zatěžuje stát a státní rozpočet.

Poslední otázkou zjišťujeme, jak může stát podporovat rodiny a jejich rodinnou politiku. Hypotéza vychází z úlohy rodiny, která by měla fungovat jako celek a její jednotliví členové by se měli snažit o její zabezpečení. Dnešní pohled na ceny bydlení a služeb je

takový, že si rodiny z důvodu vysokých životních nákladů nechtějí pořizovat děti, přestože finanční gramotnost rodin je na vyšší úrovni než dříve. Pokud rodina nedokáže zabezpečit své děti a nemá jistotu, že nepřijdou o střechu nad hlavou, raději zůstane bezdětná. Otázka založení rodiny nemusí být jen ve finančním zabezpečení, ale také ve spojení rodinného a pracovního života. Vliv státu může mít negativní vliv na současnou moderní rodinu, dost možná měnit i její charakter. Tento fakt by mohl zapříčinit nové formy soužití, které by přetvářily původní model tradiční rodiny.

Literatura, zabývající se problematikou rodiny a rodinné politiky, je dnes již poměrně rozsáhlá. Pro svou diplomovou práci jsem zvolil publikace, které věnují pozornost rodině, problémům rodiny a rodinné politice, sociálním změnám a s tím spojeným tzv. novým sociálním rizikům. Mezi nejvýznamnější zahraniční interprety patří Ulrich Beck, Zygmunt Bauman, Anthony Giddens, William J. Goode, Karel Marx, Max Weber, nebo Michael Young.

Nejen zahraniční, ale i čeští autoři se zabývají vývojem rodin. Pro svou práci jsem použil publikace Lenky Budilové, Dany Hamplové, Hany Maříkové, Milana Tučka, včetně významného sociologa Ivo Možného, který se specializuje na sociologii rodiny. Ve své knize Rodina a společnost mapuje rodinu od počátku 19. století. Autor popisuje vliv zaměstnanosti žen, která ovlivňuje výběr partnerů a fungování rodiny v dnešní době. Založení rodiny probíhá na tzv. sňatkovém trhu, který je ovšem ohraničený, a lidé na tomto trhu jsou stále více nároční. V knize je také popsán přechod k manželství a socializace dětí v dnešní chaotické a uspěchané době. Opakem manželství je strategie nulové reprodukce, kdy lidé zůstávají celý život sami a ani se nesnaží si někoho najít.

Podle Iva Možného je rozvodovost jedna z vlastností modernity. S příležitostí roste chuť, proto je dnešní doba plná nevěry a rozpadlých manželství. Rozvod jako takový by nebyl problém, pokud by jím nebyly zasaženy i děti. Vznik neúplných rodin má velmi závažný dopad hlavně na duševní vývoj dítěte. Je třeba si uvědomit, že děti rozvodem svých rodičů trpí a odráží se to poté i na výchově jejich dětí.

Dalším uznávaným sociologem je Jan Keller, který ve své knize Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme definuje vznik nových sociálních rizik v důsledku modernizace současné společnosti. Nejedná se jen o klasický popis problémů. Autor se snaží objasnit vznik nových sociálních rizik, která souvisí s přechodem k postindustriální společnosti. Současné reformy neřeší nová sociální rizika, nýbrž šíří další, která později zasáhnou i střední vrstvu. Téměř ve všech zemích Evropské unie se snaží o privatizaci veřejných systémů sociálního zabezpečení. Stát se nestará o lidi, kteří pracují a odvádějí peníze do státního rozpočtu.

Naopak se snaží podporovat ty, kteří nemají práci, ale na to už nezbyvají peníze. Nová sociální rizika vznikají v důsledku slábnutí sociálního státu. Upozorňuje mimo jiné na to, že tvorba sociálního bohatství pro jedny má za následek chudobu a bídu pro druhé.

Celá diplomová práce bude vycházet z relevantní odborné literatury, která se vztahuje k problematice rodiny, rodinné politiky a sociálním změnám. Na základě dalších relevantních odborných zdrojů bude proveden výzkum. V empirické části budou realizovány případové studie, které doloží, jak se proměňuje role rodiny s ohledem právě na výše vyložená sociální rizika.

V teoretických východiscích budeme definovat pojem rodina a rodinná politika z různých sociologických pohledů. Během přechodu od průmyslové společnosti k postmoderní docházelo k mnoha procesům, které nedokázal nikdo předvídat. Jedním z nich byla změna složení lidí na trhu práce. Tím docházelo k nárůstu nerovnosti mezi lidmi a znehodnocení tzv. střední třídy. Se sociální změnou společnosti je spojen i vznik nových sociálních rizik, se kterými se rodina ani rodinná politika dříve nesetkala.

Rodina se v důsledku proměny času velmi změnila. Klasický model otce, živitele rodiny, a matky v domácnosti již neexistuje. Zásadní změna se týkala zaměstnanosti žen, které byly tlakem společnosti postaveny před rozhodování mezi mateřstvím a prací. Zajištění finančních prostředků je příčinou odsouvání mateřství do pozdějšího věku. Hon za penězi by ovšem neměl nechávat rodinu a výchovu dětí v pozadí, pokud se vůbec páry rozhodnou pro uzavření manželství. Sňatečnost výrazně klesá a neblahým následkem tohoto rozhodnutí je klesající porodnost, která je z dlouhodobého hlediska rizikem pro celou společnost.

Aktuální problém rodiny a rodinné politiky je v rostoucích cenách životních nákladů, především na bydlení. Sehnat rozumné bydlení pro založení rodiny je pro mladé páry velmi nákladné. Muži i ženy se snaží získat co nejvíce peněz pro svou rodinu, a proto přistupují i na neplnohodnotné smlouvy, které jsou výhodné pro podnikatele, ale ne pro rodiny. Ve chvíli, kdy se ženy vracejí po rodičovské dovolené zpět na trh práce, přistoupí i na tyto smlouvy, často i za minimální mzdu. To ovšem mnohdy nevylepší finanční politiku domácnosti.

Nejen mužům, ale i ženám se otevřely nové možnosti objevování. Svoboda, volnost a individuální práva jsou spojovány s narůstající rozvodovostí. Snadné uzavírání sňatků v dnešní době napomáhá ke zvýšené rozvodovosti a na základě toho i ke vzniku neúplných rodin. Z pohledu rodinné politiky se jedná o závažný problém, protože stejně tak, jak dochází k reprodukci společnosti, dochází i k reprodukci rodin. V práci bude srovnána rozvodovost a rodinná politika neúplných rodin s ostatními zeměmi EU.

Na závěr se budeme věnovat finanční podpoře rodin ze strany státu. Porovnáme si zde podporu státu v České republice se zeměmi EU. Je potřeba, aby stát svou veřejnou politikou podporoval vznik úplných stabilních rodin, které budou vychovávat své potomky. Je nutné, aby finanční motivace byla přijatelná pro zvýšení porodnosti a tím i k omlazení celé společnosti. Je třeba zamezit vzniku neúplných rodin a podpořit úplné, fungující a nově vznikající rodiny s dětmi.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Rodina a rodinná politika

Dlouhou dobu začínaly knihy sociologie tvrzením, že rodina je příkladem sociálního zařízení, který má za úkol vytvořit soukromý prostor, ve kterém bude docházet k reprodukci společnosti a bude stíněný proti veřejnému světu. Úkolem rodiny je také ochrana svých členů. Rodina nemění svůj tvar ani vnitřní uspořádání a vyrovnává změny ve svém okolí. Svoji stabilitou umožňuje dynamický rozvoj a brání společnost před chaosem a zhroutilím. Tuto jistotu měl každý obyčejný člověk od počátku naší civilizace. Významně by se nemělo změnit fungování a struktura rodiny ani po další století, během kterého dojde k dynamickému vývoji moderních společností. Toto přesvědčení bylo v sociologii v 19. století a zasahovalo ještě do první poloviny 20. století.¹ Lidé, kteří prorokovali zánik tradiční společnosti, spatřovali zánik hlavně u nižších společenských vrstev.

Společnost byla již od narození vychovávána v hierarchickém uspořádání, které v rodinných vztazích sloužilo k oprávněnosti vyšších celků a respektování hlavy rodiny. Tím byli lidé připravováni na respekt k moci panovníka. Svobodnými občany byli už v kolébce demokracie jen muži. Ještě v době prvorepublikových reforem byl manžel hlavou rodiny, který mohl zastupovat manželku, pokud si nezvolila jiného zástupce.² Děti získaly jméno po otci a ten platil náklady spojené s výchovou.

Německý antropolog a sociolog Dieter Claessens popsal rodinu v roce 1972 jako dvougenerační společenství osob dvou pohlaví, které je založeno pro zplození, výchovu a vzdělání svých dětí.³ Základ, který tvoří tuto rodinu, je uzavření manželství. Toto manželství musí být uzavřeno mezi mužem a ženou, sloužící k monopolizaci sexuálních vztahů a zplození a výchovy dětí. Pro společnost má takto uzavřené manželství důležitý stabilizační význam, protože zejména pro svou reprodukční funkci je rodina uznávána jako základní instituce společnosti.

V dnešní době je ovšem tato rodina označována za zastaralý model. Zvyšuje se míra rozvodovosti a nemanželských partnerství, čímž trpí hlavně děti. Navzdory tomu se o tradiční rodině dá říci, že jde o nepřekonatelný model, který zaručuje vznik prostoru pro výchovu a

---

¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 13-14. ISBN 978-80-86429-87-8.

² RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 22. ISBN 978-80-7422-378-5.

³ CLAESSENS, Dieter. *Familie und Wertesystem*. Duncker & Humblot, Ausflage 4, 1979. ISBN 978-3428026999.

optimální rozvoj dítěte. Děti vyrůstající v úplných rodinách jsou fyzicky i duševně zdravější, úspěšnější ve škole i práci a nacházejí vlastní stabilnější vztahy.⁴

Vymezení pojmu rodina a charakteristikou rodiny, včetně vztahu ke společnosti se zabývá hlavně sociologie.⁵ V některých otázkách se může zapojit i filozofie. V současné době český právní řád neobsahuje přesnou definici rodiny, ale za rodinu se dá považovat malá sociální skupina lidí, kteří jsou ve vztahu manželském nebo příbuzenském a žijí společným způsobem života. Rodina se dá považovat za rodinu až od narození prvního dítěte. Do té doby se jedná pouze o společnou domácnost.

Rodina předává dětem své sociální hodnoty, normy a pravidla. Dítě si na základě členů rodiny formuje vlastní identitu a postoj k sobě samému. Působení rodičů a rodiny se projevuje nejen ve verbální, ale i v neverbální komunikaci. Rodina formuje dětské etické cítění a předává mu duchovní hodnoty formou pohádek a tradic.⁶ V současné době pohlíží tradiční sociologický přístup na rodinu jako na jednotnou zájmovou strukturu. Není ovšem definován obsah zájmů. Zaměstnanost žen výrazně posunula model rodiny a rozbourala tradiční schéma, ve kterém je otec živitel rodiny a matka v domácnosti se stará o výchovu dětí a dělá domácí práce. V současné rodině jsou individuální zájmy ženy pokládány za zájmy rodiny a často podřizuje vše ve prospěch manžela a dětí. Pod pojmem rodina si lze představit otce, matku a děti. V širším měřítku sem lze zařadit i rodiny rodičů a příbuzné. V dřívějších dobách žili rodiny v „tradičních rodinách“⁷ s větším počtem příbuzných. Jednalo se o větší skupinky osob, kde člověk nikdy nebyl sám. Teprve v menších měšťanských rodinách se mohla rozvinout emocionalita a intimita, ze které mohla vznikat manželství z lásky.

Pojem „rodina“ nelze jednoznačně definovat. Pokud budeme hledat definici rodiny v českém právu, můžeme se setkat hned s několika definicemi. V zákoně č.119/1992 Sb., o cestovních náhradách, je rodina vymezena v § 2 odst. 4) jako „... rodina, která se nachází na území České republiky a jedná se o manžela nebo druhu, vlastní děti včetně dětí osvojených nebo přidělených do pěstounské péče nebo výchovy. Do skupiny patří i vlastní rodiče a osvojitelé, opatrovníci, pěstouni a osoby, kteří žijí ve společné domácnosti“⁸.

---

⁴ Mezinárodní den rodiny 2014: rodina a společnost: sborník projevů z mezinárodní konference pořádané dne 22. května 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Praha: Ideál, 2014, s. 84-86. ISBN 978-80-86995-28-1.

⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 14-16. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s.110. ISBN 978-80-247-2798-1.

⁷ HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, 2015, s. 24-25. ISBN 978-80-7321-947-5.

⁸ Zákon č. 119/1992 Sb., o cestovních náhradách, § 2, ve znění pozdějších předpisů.

Definici rodiny nalezneme i v Občanském zákoníku, který v § 700 definuje rodinný závod.⁹ O rodinný závod se jedná, pokud v závodě pracují oba manželé společně, nebo jeden z manželů pracuje s příbuznými až do třetího stupně. Může se jednat i o osoby, které jsou s manžely sešvagřené do druhého stupně. Jedná se tedy o velmi širokou skupinu osob, které se dají považovat za rodinu.

Rodinou se dá nazvat místo, kde spolupracuje tělo, duše a společnost. Rodina a domov dávají člověku radost, intimitu, vzájemnou důvěru a podílení se na rostoucím životě, který je nejvíce spjat s dětmi. Schopností rodiny je zregenerovat lidskou podobu a znovu tvořit. Nejen tělo se umí samo léčit, ale i lidské společenství má tuto schopnost. Nástrojem toho je rodina. Založení rodiny vypovídá i o kvalitě života daných lidí.¹⁰ Rodina se dá vymezit také jako sídlo, ve kterém společně žijí oba rodiče a nedospělé děti, kteří svým každodenním sdílením společného životního prostoru vytvářejí domácnost. Jedná se o transgenerační skupinu¹¹, která se snaží o své sociální přežití a zároveň zachování své identity a tradic. Jejím cílem je uskutečnění statkového vzestupu, pokud to není v dané lokalitě možné, má možnost se vydat do jiného sociálního prostředí.

V rodině by měla probíhat největší část socializace a měla by vychovávat disciplinované jedince, kteří jsou schopni se uchytit na trhu práce. Rodina by měla motivovat své děti k samotné vlastní rodině, kterou by měli uživit z peněz za placenou práci a dopřát jim dostatečnou životní úroveň. Budoucí generace, kterou rodina vychovává, jsou plátcí penzijního systému.¹² Zvyšující se počet bezdětných rodin ohrožuje fungování penzijního systému ve střednědobém horizontu. Je velmi důležité, jak se stát staví ke zvyšování porodnosti a výchově dětí. Ivo Možný ve své knize rozlišuje tradiční a liberální koncepci.¹³ Aspektem tradičního modelu rodiny je manželská láska a intimita muže a ženy, ve kterém má výhradní charakter sexualita. Pokud jsou emocionální potřeby uspokojeny prostřednictvím vztahů s rodinnými příslušníky, stává se z člověka klidná a vyvážená osobnost, která je schopna samostatně a zodpovědně žít a zároveň milovat druhé. Základní kámen stabilní a prosperující společnosti jsou zdravá a stabilní manželství, která jsou schopna založit rodinu.

---

⁹ Zákon č. 89/2012 Sb, občanský zákoník, § 700.

¹⁰ HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, 2015, s. 38-42. ISBN 978-80-7321-947-5.

¹¹ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 63-64. ISBN 80-86598-61-6.

¹² KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 106-108. ISBN 978-80-7419-059-9.

¹³ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: SLON, 2002, s. 45-49. ISBN 80-86429-05-9.

Tyto rodiny jsou zárukou svobody a zdravého rozhodování, které je důležité pro demokratickou společnost. Tradiční koncepce dává rodičům práva a povinnosti přenést na své dítě jejich hodnoty a představu života. Rodiče přitom používají prostředky, které považují za ty nejlepší, a zároveň mohou zamezit tomu, aby se dítě seznámilo s hodnotami, které sami neschvalují. Tento koncept velmi posiluje celistvost rodiny a přenos kultury na další generaci. Nevýhodou tohoto konceptu může být rasová nenávisť a diskriminace určitých skupin osob. Rodiče, kteří dbali na přísnou a důslednou výchovu svých dětí, omezují jeho vlastní volbu a rozhodování v budoucnu. Modernější „demokratická“ verze této koncepce otevírá prostor v rodině k diskutování o jiných možnostech a rodiče dávají svým dětem šanci se rozhodnout, zda se budou řídit jejich hodnotami nebo si zvolí své vlastní. Naproti tomu liberální koncepce neovlivňuje děti ve volbě jejich hodnot a vytváření představ o životě. Necháávají děti udělat si vlastní názor a jen se snaží chránit je před tím, aby nebyly ničím omezovány. Důsledkem této koncepce dochází k zeslabení vztahů a porozumění mezi generacemi. Dovoluje dětem, aby se seznámily v určitém věku se všemi hodnotami a to bez omezení, tudíž i s těmi, které sami rodiče neschvalují.

Každé dítě potřebuje pro svůj zdravý rozvoj každodenní soužití se svými rodiči. Nezastupitelná funkce rodiny je dána podporou a pomocí, kterou každé dítě potřebuje. Zároveň mu zajišťují zázemí, klid a důvěru.¹⁴ Je přirozené, že s dítětem je doma jen jeho matka. To ovšem nemusí být vždy jednoznačné. Fyzický a biologický stav těhotenství, který je zakončen porodem, neučiní matku matkou. Lidé se velmi liší ve schopnosti péče o druhé. Matka dítě porodí a kojí, a proto by měla mít předpoklad i k přirozené péči o dítě.

Někteří psychologové dospěli k závěru, že i muži jsou schopni pečovat o malé dítě, i když se jedná o určité nabourání zažitého stereotypu. Otcové zajisté instinktivně nevědí, i když určitě intuitivně tuší, jak se o dítě postarat. Jejich úloha ve výchově je stejná, jako je úloha matky. Je nutné, aby měl i otec možnost vytvářet si s dítětem důvěrný a respektující vztah. Naskytá se otázka, kdy se stává člověk rodičem?¹⁵ Rodičem se člověk nerodí, musí se jím stát.

Ve chvíli, kdy jsou oba rodiče schopni postarat se o dítě, zahrnovat ho láskou, ochránit ho před nástrahami a rozvíjet jeho schopnosti, můžeme o nich říci lidech říci, že se stali rodiči. Hlavním údělem je převzetí odpovědnosti za jeho život, péči a výchovu.

---

¹⁴ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.

¹⁵ KRÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 78-80. ISBN 978-80-86429-94-6.

V českém právu se můžeme setkat v ustanovení § 690 zákona č. 89/2012 Sb., ve kterém každý z manželů přispívá do rodiny a domácnosti dle svých osobních a majetkových poměrů, aby byla životní úroveň všech členů srovnatelná.¹⁶ Rodina a domácnost nejsou subjekty práva, ale jsou to výrazy, které jsou v právním řádu užívané a jednoznačně definovatelné. Ze sociologického hlediska je rodina spojena biologickými vazbami, do kterých je možné začlenit i pradědečka nebo bratrance. Rodina nemusí být provázána jen biologickou vazbou, ale může být nahrazena i náhradními právními vazbami, mezi které patří například osvojení.

1.2 Postmoderní společnost

*"Přechod od průmyslové k postindustriální společnosti bývá všeobecně pojímán jako kvalitativně nový a vyšší stupeň modernity. Potíž je v tom, že s tímto přechodem k vyššímu stupni modernity dochází k řadě procesů, s nimiž ti, kdo prorokovali příchod postindustriální éry, prostě nepočítali."*¹⁷ Postmodernita je pojem, který znamená posun trajektorie sociálního vývoje od instituce modernity k něčemu novému a odlišnému. Kdysi byla postmodernita spojována s nahrazením kapitalismu socialismem.¹⁸ Dnes se s tím sotva někdo ztotožní. Historie může být chápána jako postupné osvojování racionálních základů vědění. Postmodernita je spojována s koncem fundamentalismu, ale také s koncem dějin. Základním jevem modernity je použití historie k vytváření historie. Postupným úpadkem nadvlády Evropy je rostoucí celosvětová expanze moderních institucí. V kapitalismu je systém produkce zboží založen na vztahu soukromého vlastnictví kapitálu a nemajetnou námezdní práci. V industrialismu se jedná o neživé zdroje materiální síly ve výrobě zboží.

Je důležité si uvědomit rozdíl mezi teorií modernity a teorií modernizace. Modernizace je zpětné vysvětlení toho, jak se v moderní době změny vyvíjely a jak stále probíhají. Modernizace vzniká jako politicky motivovaný projekt, který má za úkol intervenci do společnosti a podporu určité změny. Teorie modernizace vznikla jako odpověď na politickou objednávku. Inicioval to projev prezidenta H. Trumana v roce 1949, o zadržení komunismu. To se stalo signálem pro americké sociology, aby podpořili vliv USA v zemích Třetího světa.

---

¹⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Právo na stejnou životní úroveň*. [online]. [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pravo-na-stejnou-zivotni-uroven?browser=mobi/>

¹⁷ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 13. ISBN 978-80-7419-044-5.

¹⁸ GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Praha: SLON, 2010, s. 46-50. ISBN 978-80-7419-035-3.

Hodnoty příslušníku bílé, anglosaské a protestantské střední vrstvy byly jasné: Prosperita, štěstí a pokrok vychází z průmyslové společnosti, která dosahuje vysokého tempa růstu.¹⁹ Je třeba, aby v zaostalých zemích zavládlo nové, činorodé myšlení, které nastartuje ekonomický růst, tím se zvýší blahobyt obyvatel, ve kterém se bude dobře dařit demokracii. Některé evropské země dosahují vyšších úrovní participace na trhu práce, ovšem jejich úroveň plodnosti je nízká. Začleňování žen na trhu práce roste různým tempem ve všech postmoderních zemích.²⁰ Tím ovšem klesá reprodukce populace a to může mít dopad na financování veřejného sektoru, který se může zhroutit. Postmoderní společnost nabízí lidem více individuální svobody a volby, přináší ovšem nové nejistoty a rizika.

„Po druhé světové válce došlo v rámci modernizace spjaté se státem blahobytu k dvojímu procesu: na jedné straně pronikly i do kontextu ženského života požadavky normální biografie závislé na trhu. Na druhé straně se však tímto způsobem vytvářejí úplně nové situace uvnitř rodiny a zcela obecně mezi muži a ženami.“²¹

Modernizace společnosti nemusí probíhat stejně rychle a může se stát, že se setkáme s modernější sociální formou i s méně moderní. Politickými nástroji by mělo být zasahováno do nejkritičtějších oblastí včetně ekologických, zaměstnaneckých i finančních krizí. Evoluční změna je datována v roce 1964. Změnou právních norem a mechanismů vznikají nástroje typu byrokracie, peněz, konkurenčního trhu a konsenzuální demokracie. Vyspělé země se ovšem v sedmdesátých letech 20. století setkávají s krizí.²² Jejich tempo růstu se zpomaluje, země se potýkají s vysokou nezaměstnaností a střední vrstva je ohrožena. Tyto události zpochybňují vzestup blahobytu v rozvojových zemích, a tím je ohroženo i předpokládané šíření demokracie.

Ve vyspělých zemích dochází k dezorientaci hodnot, která má za následek u mladých generací nárůst drogové závislosti, sebevraždnosti, kterými se snaží utéct z reality. Přejít od industriální společnosti k postindustriální byl doprovázen nárůstem nejistoty zaměstnanců. Tato nejistota souvisela s ústupkem velkých společností a tlakem na zeštíhlení sociálního státu, včetně redukce veřejného sektoru s poskytováním sociálního zabezpečení.

---

¹⁹ KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007, s. 18-19. ISBN 978-80-86429-66-3.

²⁰ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 37-38. ISBN 80-86598-61-6.

²¹ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 179. ISBN 978-80-7419-047-6.

²² KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007, s. 30-37. ISBN 978-80-86429-66-3.

1.2.1 Nárůst nerovnosti mezi lidmi

Každý člověk má určitou představu o tom, jak je společnost rozvrstvena a jakou pozici on sám zaujímá. V modelech společnosti byla v šedesátých letech 20. století určující prestiž profese, která byla klíčovým indikátorem sociálního postavení jednotlivce. Prestižní škály na základě profesí byly po roce 1989 překonány. Vyzdvihující profese spojené s industrializací byly odmítnuty a začal se prosazovat nový žebříček, který odpovídal vyspělejším západním společnostem. Kritéria pro hodnocení již nejsou zcela jednotná. Prosadilo se jednoznačné dělení na „modré a bílé límečky“.²³ Struktura z roku 1992 rozděluje profese na základě obecných společenských sfér a z důvodu nedůvěry v politický systém docházelo k poklesu prestiže státních úředníků. Vyzdvihovaly se spíše kvalifikačně vysoké profese.

Ve všech ekonomicky vyspělých státech se od osmdesátých let 20. století mění rozdělování bohatství, které bylo společensky vyrobeno, a to ve prospěch nejvyšších vrstev. Autor J. Keller vysvětluje trojí příčiny nárůstu nerovnosti. Od poloviny 70. let dochází k první příčině a to díky velkým podnikatelům a akcionářům, kterým se daří zvyšovat své zisky na úkor mezd. Tím si zajišťují nárůst podílu z vytvořeného bohatství. Druhé vysvětlení nachází přímo v námezdní práci, u které konstatuje, že k nárůstu zaměstnaneckých odměn dochází pouze u nejvyšších zaměstnanců, zatímco u středních a nízkých nárůst mezd stagnuje nebo ještě klesá. U třetího vysvětlení je velký rozdíl mezi ekonomicky aktivní vrstvou na straně jedné a těmi, co jsou dočasně nebo trvale vyloučeni z trhu práce kvůli věku nebo nezaměstnanosti. Tempo, jakým klesá životní úroveň, se odráží od typu sociálního státu a prohlubuje se s jeho krizí.²⁴ „Rozšiřováním námezdní práce, řízené státem blahobytu, se mění proces individualizace sociálních tříd“²⁵

Nejvyšší a nejmocnější je diskretní elita. Tato skupina je složena z lidí, kteří pocházejí z velmi bohatých rodin a jednají po vzoru šlechty už dob minulých. Předávají si majetek z generace na generaci. Jsou to rodiny na národní úrovni a musí rozhodovat mnohdy i v nadnárodních věcech. Jejich okruh lidí, se kterými se stýkají, je opět jen na velmi vysoké úrovni. Pomocnou elitou té diskretní jsou lidé, kteří slouží a pracují v ekonomické, mediální a politické sféře pro diskretní elitu. Za své velmi kvalifikované služby pro diskretní elitu

²³ TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003, s. 278-288. ISBN 80-86429-22-9.

²⁴ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 64-67. ISBN 978-80-7419-044-5.

²⁵ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 131. ISBN 978-80-7419-047-6.

samozřejmě čerpají odměny, které mnohonásobně převyšují obyčejné zaměstnance. Odměny jsou ve formě akcií nebo cenných papírů. Tato pomocná elita pracuje na úrovni globální i národní, včetně vedení bank. Za to jsou diskrétní elitě zavázáni a věrni. Pomocná elita se na rozdíl od té diskrétní může i obměnit. Velmi početnou vrstvou je střední vrstva, která je tvořena různými statusovými skupinami, ale i jednotlivci s odlišným způsobem života. Jedná se o jedince, kteří mají zajištěnou práci ve veřejném sektoru nebo lidé, kterým se daří v soukromém sektoru. Od minulosti se snažila střední vrstva peníze shromažďovat pro své budoucí potomky.²⁶ Dnes jsou bohužel vybízeni ke stále větším rizikům ohledně investování a sestup je stále častější pro lidi, kteří žijí v této vrstvě.

Do nejnižší střední vrstvy můžeme zařadit lidi, kteří sice nejsou ve vedoucích pozicích, nepodnikají a neřídí velké společnosti, ale stále se jim daří žít na úrovni střední vrstvy nebo se k tomu aspoň přibližují. V této vrstvě zařadíme zejména dělníky, zaměstnance a drobné živnostníky, ale i část důchodců. Jedná se o rozdělení, které je v každé zemi jiné a velmi záleží na fungování a kvalitě penzijního fondu. Zvyšuje se zadlužení této třídy, aby si udržela standard a komfort a přiblížila se ke střední vrstvě.

Toto rozdělení najdeme i v knize M. Tučka, který do této skupiny řadí osoby průměrné materiální domácnosti.

„Jedná se o manuálně pracující osoby s nižšími až středními příjmy.

- 1. Vyšší vrstva podnikatelů, manažerů a odborníků, kteří tvoří - 8,5%;*
- 2. Malou skupinou jsou osoby, které nemají ani maturitní vzdělání, ale jejich příjmy jsou značně vysoké a zaujímají - 2,3%;*
- 3. Do konzistentní vrstvy patří samostatně činní zaměstnanci a odborníci – 24,3%;*
- 4. Nekonzistentní seskupení úředníků a žen s nízkými platy, které se v domácnostech vyrovnají střední vrstvě – 16,1%;*
- 5. Jedna z nižších vrstev, do které patří kvalifikovaní dělníci se středními příjmy – 17,8%;*
- 6. Nejnižší skupina tvořena nekvalifikovanými a hůře placenými zaměstnanci, včetně živnostenské vrstvy – 25,4%“²⁷.*

²⁶ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 64-67. ISBN 978-80-7419-044-5.

²⁷ TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003, s. 234-236. ISBN 80-86429-22-9.

Jan Keller tuto skupinu popisuje jako horní částí dolní vrstvy, do které řadí osoby, které mají potíže s udržení na trhu práce. Pracují ve špatných podmínkách a nejsou dostatečně odměňováni. Nejčastěji se jedná o přivýdělek a doba práce je omezená. Špatně placenou práci vykonávají nejvíce studenti nebo důchodci. Pokud by tato práce měla být hlavním příjmem, životní úroveň by rapidně klesala. Do poslední kategorie patří lidé, kteří a žijí trvale v chudobě. Tito lidé jsou pro kapitál trhu absolutně a trvale zbyteční. Tato vrstva je trvale závislá na pomoci státu a bývají odděleni od ostatních míst. Ani po příchodu ekonomické prosperity se lidé v této vrstvě nemohou začlenit do pracovního procesu.²⁸ „*Lidé se dnes už pod tlakem nouze a odcizení prožívaného v práci nespojují v proletářských čtvrtích rostoucích měst ve velké skupiny – v sociálně a politicky aktivní třídy, jak to činili v devatenáctém století.*“²⁹

1.2.2 Střední vrstva

Střední vrstva nebyla nikdy zcela sociálně homogenní. Jednalo se o symbol sociální jistoty, trvalosti a kontinuity drobných majetků nebo i velkých organizačních pyramid. Skládala se z širokého spektra uspořádaných skupin, které hnal kupředu příslib sociálního vzestupu.³⁰ Od poloviny sedmdesátých let 20. století se lidé stahují z továren a z kvalifikovaných pracovních pozic a přihlašují se ke střední vrstvě. Z důvodu masového nástupu žen do pracovního procesu se zvýšil příjem domácnosti, a tím tedy vzrostla i kupní síla. Vedoucí pracovníci se také hlásili ke střední vrstvě. Ze zvýšených platů jsou pracujícím lidem odpočítávány daně, výdaje spojené s domácností a bydlením, výdaje za dopravu, zdraví a vzdělání jejich dětí. V poválečném období došlo k hromadění bohatství a velkému zvýšení životní úrovně. S tím byli spojené i vyšší nároky na vzdělání a kvalifikaci.

Docházelo ke snižování nerovností a vznikla jedna velká střední třída. Postupným vylepšováním a zdokonalováním konceptu sociálních tříd se stal princip reprodukce moci a bohatství nepoužitelný. Koncept tříd má smysl ve chvíli, kdy odkazuje na neuvědomělé procesy, které tvoří životní situace a osudy každého jednotlivce. Každý je schopen si uvědomovat důsledky těchto procesů a má možnost tyto předpoklady měnit ve svém zájmu.

---

²⁸ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 64-67. ISBN 978-80-7419-044-5.

²⁹ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 131. ISBN 978-80-7419-047-6.

³⁰ KELLER, Jan. *Sociologie středních vrstev*. Praha: SLON, 2012, s. 100-101. ISBN 978-80-7419-109-1.

Bylo by nutné zjistit, co konkrétně ovlivňuje reálné životy jednotlivců. Faktem je, že od poloviny 20. století docházelo k výraznému nárůstu středních vrstev.

Z historického hlediska se dají rozdělit na starou a novou střední třídu.³¹ Stará střední třída je stagnující menšina, která se skládá z nezávislých živnostníků a malých podnikatelů. Na druhé straně je nová střední třída, ve které se nacházejí zaměstnanci organizací. Tito zaměstnanci se dále dělí podle funkcí, které v určitých sektorech zastávají. Jsou zde řídicí zaměstnanci, výkonní zaměstnanci ve veřejném i soukromém sektoru, v odvětví průmyslu a služeb, ale i profese s vysokou mírou znalostí. Ke střední vrstvě se hlásí i lidé, kteří nejsou ani podnikatelé, ani neberou mzdu za svou práci, ale patří například mezi dobře zajištěné starobní důchodce. „*Rozdíly mezi průmyslovým dělnictvem ve městě a na venkově se vyrovnávají. Souběžně s počínající reformou vzdělání roste všude závislost na vzdělání.*“³²

V širokém pásu střední vrstvy můžeme najít relativně ohraničené útvary, které jsme schopni lépe popsat. Jedním z nich je v horní vrstvě „servisní třída“.³³ Jedná se o řídicí pracovníky a profesionály, kteří se snaží podobat elitě. Napodobují životní styl elit, bohužel výše jejich příjmů jim dovoluje jen hrát jejich role. Nahraditelnost těchto lidí je ovšem tak vysoká, že jim nedovoluje překračovat organizaci nebo lokalitu, ve které působí, a tím dochází k oné nejistotě jejich postavení. Přesným opakem je spodní vrstva střední třídy, která se snaží o jistotu ve své práci a životních podmínkách. Jedná se o mnohem početnější skupinu, která se vyhýbá propasti nejistoty, protože jsou si dobře vědomi, že cesta zpět je velmi složitá vzhledem k faktu, že jejich finanční rezervy nejsou vysoké a výpadek jejich příjmu by jim značně zkomplikoval život a museli by se velmi uskromnit. Nedisponují vlastním bydlením, rekreačním bydlením v horách, drahými dovolenými v zahraničí nebo vysokoškolským vzděláním pro sebe a děti tak, jak je to pro střední vrstvu běžné.

Pokud bychom mluvili o třídní solidaritě, tak jen v míře přitakávání těm, kteří jsou mocnější a vlivnější. Max Weber přišel s rozdělením, které se střetává na trhu. Podnikatelé sem přinášejí svůj kapitál a organizační schopnosti, dělníci pracovní sílu. V České republice existuje střední vrstva jen proto, že pro ni byla vytvořena kategorie. Byli sem zařazeni lidé, kteří jsou blízko středu celkového rozptylu v míře vzdělání, pracovní pozice a příjmů.

---

³¹ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 117-120. ISBN 978-80-7419-044-5.

³² BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 137. ISBN 978-80-7419-047-6.

³³ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 117-120. ISBN 978-80-7419-044-5.

Je správné označit střední vrstvou lidi, kteří mají odlišné příjmy, životní styl a politickou orientaci? Měli by být ve střední třídě lidé bez vzdělání, vyučení, maturanti i lidé s vysokoškolským vzděláním jen proto, že jejich příjmové rozdíly jsou relativně menší než na krajních pólech příjmové a vzdělanostní škály?³⁴

1.3 Sociální změna

„Sociální změnu lze zkoumat z různých úhlů pohledu a za různým účelem, a přesto opomenout její základní formu: čas.“³⁵ Rovnováha mezi rizikem a důvěrou přetrvává i během vývoje moderních sociálních institucí. Důležité jsou příbuzenské vztahy, které již nejsou účinné v uspořádání sociálních vazeb ani v čase ani prostoru. Rizika, která přicházejí s modernitou, nejsou jen ze světa přírody. Dnešní svět se setkává s především s riziky, která jsou vytvořena člověkem samotným.³⁶

Dlouhou dobu byla moderní společnost charakterizována velmi nesouměrným vztahem mezi kapitálem a prací. Horní vrstvy si přivlastňovaly maximum hodnot a na nižší vrstvy přehazovaly nejistoty. Karel Marx toto v polovině 19. století nazval vykořisťování.³⁷ Docházelo k tomu, že majitel firmy si nechává část toho, co dělník vytvořil a tím dělníka jednoduše okrádá. Vzhledem k tomu, že na zaměstnanecký poměr se vztahují výhody v podobě podpory v době nemoci, nezaměstnanosti nebo ve stáří, dochází k vytvoření velmi velké střední vrstvy. Postupným vývojem sociálního státu a sociálnímu pojištění byli vykořisťováni ve výhodě oproti ostatním. Z důvodu vysokých nákladů na práci, které neprospívaly konkurenceschopnosti a ropným šokům, docházelo k nalézání nových cest.

Společnost prochází radikální proměnou, kterou nedoprovází násilná revoluce. Nejedná se o politické volby, o změnu vlády ani mocenský převrat. Uznávaný německý sociolog Ulrich Beck se snažil najít střední cestu a připustit si, že dnešní model Evropy a Ameriky nemusí být nejlepším vzorem pro následování. V dobách první modernity byl zásadní proces individualizace a mělo se za to, že se jednotlivci budou pohybovat v určitých třídách, ve kterých byli ještě před modernizací.³⁸ „U širokých okruhů obyvatel skutečně došlo

³⁴ KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007, s.50-51. ISBN 978-80-86429-66-3.

³⁵ ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum, 2013, s. 206. ISBN 978-80-246-2219-4.

³⁶ GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Praha: SLON, 2010, 98-100. ISBN 978-80-7419-035-3.

³⁷ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 12-13. ISBN 978-80-7419-059-9.

³⁸ KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007, s. 46-48. ISBN 978-80-86429-66-3.

*díky zvýšení životní úrovně během hospodářské znovuvýstavby v padesátých a šedesátých letech k takové změně a zlepšení životních podmínek, že to na jejich vlastní působilo pronikavěji než dál trvající, nezměněné rozdíly mezi nimi a jinými velkými skupinami.*³⁹

Strategie, kterou se snažili firmy jít, je začlenění techniky, inovací a organizační změny. Velké firmy si držely malé stabilní jádro a rozvětvily svou síť o řadu dodavatelů a subdodavatelů. Konkurence již není na samotných společnostech, ale na jejich dodavatelích, se kterými jsou spojeny i neplnohodnotné a nejisté smlouvy. Tím dochází k rozbití solidarity a jedni se stávají závislími na druhých.⁴⁰

Další strategií na zvýšení zisků byla expanze do zahraničí. Přesunutím výroby do méně vyspělých států s levnou pracovní silou bylo výhodné pro zvýšení zisku bez technických inovací. Tím ovšem dochází k zvyšování nezaměstnanosti v zemích s dražší pracovní silou. Aby došlo k přesunu průmyslové výroby do zahraničí, snažil se země pomocí fiskálních reforem snižovat daně firmám a nejvyšším skupinám. Toto bylo použito pro ospravedlnění reforem, které poté následovaly. Jednalo se o privatizaci veřejných služeb, jako byla veřejná doprava, pošta a telekomunikace i distribuce energie. Dále docházelo k nahrazení pojišťovacích mechanismů soukromými fondy. Předpokladem fungování všech pojistných mechanismů po druhé světové válce byla zaměstnanost veškeré mužské populace. Trh práce nabízel mužům plnohodnotné pracovní smlouvy s různými druhy kvalifikace a vyšší mírou zdanění. Z těchto příjmů byl financován veřejný sektor, který se staral o tyto lidi a jejich domácnosti.

*„Soudobá situace globalizace sociálního života nesporně vyvolává velkou výzvu rozvíjení reflexe světa a pochopení sociálních změn, k nimž neustále dochází.“*⁴¹ Globalizovaná a dynamizovaná ekonomika přináší více peněz do rodinného rozpočtu. Bohužel jsou s ní spojena rizika a nejistoty na trhu práce. Nestabilita rodinných svazků se stává blokadou individuálních voleb⁴² na trhu práce a plnění partnerských a rodičovských závazků. Lidé se na základě těchto blokad hůře rozhodují. V řadě zemí dochází od sedmdesátých let 20. století k privatizaci veřejných sektorů a pojistných systémů sociálního

---

³⁹ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 122. ISBN 978-80-7419-047-6.

⁴⁰ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 13-16. ISBN 978-80-7419-059-9.

⁴¹ ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum, 2013, s. 359. ISBN 978-80-246-2219-4.

⁴² MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 38-39. ISBN 80-86598-61-6.

státu. Do té doby byli zaměstnanci zabezpečeni proti sociálním rizikům a bylo jim nahrazováno to, co si bral majitel firmy a nechával si pro sebe. Mnoho generací budovalo pojistky na ochranu životního komfortu zaměstnanců a ten se privatizací změnil na nástroj, který umožní finančnímu kapitálu obnovu i přesto, že dochází k propouštění zaměstnanců a přesunu výroby do zahraničí. Jedná se o přesun investic od jedné skupiny podnikatelů druhým.

Na jedné straně je člověk, který si buduje svůj lidský kapitál, vzdělání, kvalifikaci, za které si ovšem musí připlatit, a poté budou žádanější pro svého zaměstnavatele, a na druhé straně jsou podnikatelé, kteří obchodují s půjčkami, zdravím nebo zajišťují pomoc ve stáří. Tím, že byl dříve průmysl směřován do průmyslových měst, dostávala se zaměstnancům velká výhoda při prosazování nových sociálních práv. Zaměstnanci se sjednocováním do velkých skupin stávali silnou nátlakovou skupinou. Na přelomu 19. a 20. století docházelo k rozvoji formálních organizací ve státní správě a veřejném sektoru. To se od sedmdesátých let 20. století radikálně změnilo.⁴³ Práce továrních dělníků, která byla dříve koncentrována v jednom městě, je po změně rozseta po celém území do různých konkurenčních firem.

Rozvoj informačních technologií zažil velmi rozsáhlé změny v novém pojetí kariéry v devadesátých letech. Toto období je označováno za proměnlivé až chaotické, a stejně tak jako u nás, i ve východní Evropě dochází k politickým i ekonomickým změnám, která se promítly i do světa práce.⁴⁴ Ulrich Beck popisuje, jak společnost profituje z rizik, která sama systematicky vytváří. „*V pokročilé moderně je společenská produkce bohatství systematicky doprovázena produkcí rizik.*“⁴⁵

Z rizik, která jedni vytvářejí, dokonale profitují druzí, kteří komerčně využívají poptávku po ochraně. Odborníci z různých odvětví disciplín se shodují, že žijeme ve světě, který je plný nejistot. Nedá se přímo říci, ve které skupině obyvatel je nejistota největší. Zaměstnanci jsou neustále v nejistotě vzhledem k neplnohodnotným kontraktům; absolventi vysokých škol zažívají postupnou nejistotu s rostoucími počty nových studentů, kteří snižují váhu titulů; ohrožena je i střední vrstva nedostatečným vzděláním, které bylo dříve dostatečné. Z globálního hlediska dochází k nejistotě v důsledku nestability finančních trhů, které hýbají světovou ekonomikou, včetně několika setkání se světovými hospodářskými

---

⁴³ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 36-39. ISBN 978-80-7419-059-9.

⁴⁴ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 190-191. ISBN 978-80-247-2798-1.

⁴⁵ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 25. ISBN 978-80-7419-047-6.

krizemi. Rizikové prostředí, ve kterém žijeme, je nejnvýhodnější pro obchodníky a podnikatele, kteří nám nabízejí jistoty. Movitějším a zaopatřenějším lidem je nabízeno pojištění v soukromých fondech, méně movití klienti jsou pojišťováni ze zákona a největší úsilí je koncentrováno na zabezpečení klidného stáří.⁴⁶

1.4 Nová sociální rizika

V době po druhé světové válce byla společnost ve vyspělých státech jištěna ze tří stran. Na jedné straně byl fungující, stabilní trh práce. Ten poskytoval každému plnohodnotnou práci s kolektivním pojistným systémem. Tento systém zajišťoval podporu v nezaměstnanosti, během nemoci a hlavně ve stáří. Na druhé straně zde byla silná, fungující rodina. Jasně rozdělené role dělaly rodinu stabilní a soudržnou. Muž byl živitelem rodiny a žena pečovala o děti. Třetí jistotou byly firmy společně s nejvyššími příjmovými kategoriemi podílející se na redistribuci sociálních příjmů. Tento model fungoval až do sedmdesátých let 20. století, dokud ženy nezačaly vstupovat na trh práce. Právě tento vstup zapříčinil vznik nových sociálních rizik a zasáhl oblast rodiny, trhu práce a pojištění. Selhání na úrovni trhu práce spatřujeme v komplikacích, které zažívají mladí lidé při získávání svého prvního stabilního zaměstnání.⁴⁷ Umístění na trhu práce je nové sociální riziko, protože v minulosti byla práce nabídnuta každému, kdo o ni stál. Problémem, se kterým se dále setkáváme, je udržení si zaměstnání ve starším věku. Nové sociální riziko spatřujeme v propojení vykonané práce a pojistných systémů, které nám nezaručují zajištění v době nemoci, ve stáří nebo v dlouhodobé nezaměstnanosti. Privatizováním a individualizací pojistných systémů je velmi nesolidární k osobám, které jsou nejvíce ohrožené v době své ekonomické neaktivity.

Od počátku osmdesátých let 20. století stále častěji slyšíme o takzvaných nových sociálních rizicích. Novým sociálním rizikem je v současnosti situace člověka, který má práci, ale odměna za jeho práci mu neumožňuje dostat se z chudoby. Odměna za tuto práci je dokonce tak nízká, že mnohdy nepokryje ani náklady na bydlení, pokud by nepobíral sociální dávky. Již od 19. století nastupovaly tyto poměry, ve kterých bylo celkem běžné, že i přes usilovnou dřinu zůstávali námezdní chudí a jednalo se o tzv. pracující chudobu.⁴⁸

---

⁴⁶ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 22-24. ISBN 978-80-7419-059-9.

⁴⁷ Tamtéž, s. 44-47.

⁴⁸ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 145-148. ISBN 978-80-7419-044-5.

Kategorizace chudoby byla dříve pro lidi, kteří neměli žádnou práci. Nezaměstnaní mohli být i proto, že byli nemocní nebo staří. Na počátku devadesátých let 20. století došlo k ekonomickému propadu a to mělo za následek pokles vyplácení sociálních dávek sociálního zabezpečení.⁴⁹ Pokles se týkal i reálných příjmů domácností. Pravicové strany se v této době snažily o transformaci v sociální politice. Jednalo se převážně o vývoj vyplácení přídavků na malé děti a o přímou i nepřímou podporu rodin s dětmi. Rodinám velice pomohlo výrazně dotované zboží pro děti, mezi které patřily dětské kočárky, botičky, oblečení i dětská výživa.

S novými sociálními riziky se setkáváme hlavně v nejvyspělejších zemích. Ke změnám dochází nejčastěji na trhu práce, změnám v populačním chování a hlavně v nedostatku finančních prostředků pro samotné fungování. Nová sociální rizika jsou jakousi kombinací klasických sociálních problémů, mezi které patří chudoba, sociální zranitelnost nebo bída, a nových problémů, jako nepředvídatelnost nebo účinné pojištění.⁵⁰ Paradoxní je, že se postindustriální společnost setkává s takovými riziky, protože se měla za to, že chudoba a bída v ekonomicky nejvyspělejších zemích bude potlačena a bude zde sorta těch nejbohatších. Fakticky to poukazuje na to, že nejsme schopni se rychle vypořádat s novými problémy a nejsme schopni dostatečně reagovat na změny, jinak by v postindustriální společnosti klasické sociální problémy nebyly. Moderní myšlenkou a pokrokem v postindustriální společnosti je „dobro“ pro všechny, které by mělo být automatické.

V totalitních režimech byly ženy podporovány při zapojení do pracovního procesu. Jednalo se o práce podřízené a nenáročné, aby byly schopny plnit časově náročné domácí práce a péči o děti. Placená práce byla pro domácnosti nutností, protože z jednoho příjmu mohly rodiny zajistit své životní potřeby. Po změně politického režimu docházelo ke snížení sňatečnosti i porodnosti. Model rodinného chování se v České republice přiblížil zemím EU. Věk prvorodiček byl stále vyšší.⁵¹ Mladým lidem se naskytují nové příležitosti vzdělání, cestování a volby povolání, které splňují jejich finanční nároky. Zakládání rodiny jde proto stranou. Dalším novým sociálním rizikem je skutečnost, že i když celý život člověk pracuje, platí daně a pojistné, hrozí mu ve stáří chudoba. V současné době přestává odpracovaná doba zaměstnance zajišťovat na období, kdy již nebude ekonomicky aktivní.

---

⁴⁹ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 122. ISBN 978-80-247-2798-1.

⁵⁰ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 51-53. ISBN 978-80-7419-059-9.

⁵¹ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 42-43. ISBN 80-86598-61-6.

Dříve upadli do chudoby jen lidé, kteří nepracovali vůbec nebo měli jen velmi malý majetek, který je dostatečně nezajistil. V dobách před 20. stoletím mělo ovšem jen nízké procento obyvatelstva šanci na dožití. Novým sociálním rizikem může být i hrozba, že člověk nezíská kvalifikované zaměstnání i přes to, že investoval mnoho času, energie a peněz do vzdělání. Dříve takové riziko nehrozilo, protože vysokoškoláků bylo menší množství a byli plnohodnotně zaměstnáváni na kvalifikovaných postech. V minulosti platilo, že čím vyšší má člověk vzdělání, tím lepší má práci. Lidem s nejnižším vzděláním obvykle hrozilo, že mohou být nezaměstnaní. V 19. století bylo vzdělání výsadou privilegovaných a vzdělání dosahovali lidé s vyšší majetností. Všechna nová sociální rizika zde i v minulosti byla, proto se jedná spíše o staronová. Podle J. Kellera se jedná o rizika, která se dají rozdělit do dvou rysů.⁵² Prvním rizikem je nedostatečné pojištění. Z důvodu paralyzování mechanismů, které ještě minulou generaci dostatečně zajišťovaly, jsou nyní ochromovány úspornými zásahy, které vedou k výrazné redukci sociálního státu. Druhým rysem nových sociálních rizik je, že vina je přičítána samotným obětem. Tím, že je přenesena vina na lidi, kteří jsou těmito sociálními riziky postiženi, dochází ke ztrátě úcty a společenského postavení.

Oběti trhu práce, které bývají obviňovány z tohoto stavu, ve kterém se nacházejí, jsou pod velkým tlakem, a tím jsou dotlačeny k tomu, aby vzaly i neatraktivní práci, která je velmi mizerně placená a nejistá. Před strachem z chudoby se tito lidé stávají pracujícími chudými.⁵³ Důsledky transformačního dopadu můžeme spatřovat ve zvýšení nákladů spojených s výchovou dětí, ve snížení životního standardu rodiny, obtížnější zaměstnanosti matek s malými dětmi nebo minimální možnosti získání bydlení.⁵⁴ „Rodina se stává místem, kde se trvale žongluje s četnými divergentními ambicemi ve vztahu k profesním aktivitám a jejich požadavkům na mobilitu, k tlakům na vzdělání a v cestě stojícím závazkům vůči dětem, k monotónní domácí práci.“⁵⁵

---

⁵² KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 42-45. ISBN 978-80-7419-059-9.

⁵³ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 92-94. ISBN 80-85850-93-1.

⁵⁴ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 43-44. ISBN 80-86598-61-6.

⁵⁵ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 183. ISBN 978-80-7419-047-6.

2 RODINA V PROMĚNÁCH ČASU

2.1 Moderní pojetí rodiny

Charakteristickým znakem moderní společnosti je podle názorů teoretiků omezení spontánní solidarity sociálních skupin, které je nahrazováno smluvními vztahy a člení se na menší a menší společenské skupiny, pro které se užívá termín individuace. Oslabení mezigeneračních vztahů je také znakem moderny, který se u českých rodin začal projevovat od konce dvacátých let minulého století.⁵⁶

Na hlavní změny ve vývoji rodinného života v českých zemích musíme zajít do let poválečných, konkrétně se podíváme do poválečného období první světové války, kdy vznikla novela v roce 1919, která se týkala změn individuálních práv, a tím zajistila vznik a garanci budoucího fungování rodiny a populačních trendů. Rozlukový zákon zasáhl do manželství tím, že odstranil náboženské rozdíly, které byly dříve zakotveny v manželském právu. Věk plnoletosti byl v tentýž rok snížen z 24 let na 21 let dle zákona č. 447/1919 Sb.⁵⁷ Věrnost manželů byla trestně ošetřena a trestala cizoložníka vězením po dobu až 6 měsíců. Pokud nebyl jasný původ potomka, byla žena trestána přísněji. Patriarchální rodiny se reformy v poválečném období nikterak nedotkly. I nadále platilo, že muž je hlavou rodiny a může zastupovat manželku ve všech věcech. Muž byl živitelem rodiny a odpovídal za závazky domácnosti. Děti měly vždy jméno po otci a ze zákona musel otec opatřit zájmy dítěte. To zaručovalo otci více práv k dítěti, než měla matka.

*"Padesátá až osmdesátá léta dvacátého století jakoby podtrhla a sečetla celé zrání moderního věku; poslední dekáda minulého století už aspiruje na to, být počátkem úplně jiné epochy. Platí to i pro rodinu."*⁵⁸ Během padesátých let procházela rodina jakýmsi „retročasem“ a pokoušela se obnovit své postavení ve společnosti včetně své tradiční harmonie a pevné hierarchie, která byla ve společnosti zažitá jako norma, ale ve skutečnosti snad ani neexistovala. V západní Evropě, USA i u nás přichází na scénu generace narozená po druhé světové válce. Jedná se o velice silnou generaci, která má mimořádně velké sebevědomí a je maximálně odhodlaná prosadit si svůj systém hodnot. V padesátých letech totiž vládla

---

⁵⁶ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 12-13. ISBN 80-86598-61-6.

⁵⁷ RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 21-23. ISBN 978-80-7422-378-5.

⁵⁸ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 20. ISBN 978-80-86429-87-8.

představa o rozkvětu šťastné dvougenerační rodině, která bude žít v manželském svazku ve svém domku na předměstí s jasně rozdělenými domácími rolemi a aspoň třemi dětmi. V šedesátých letech ovšem docházelo ke snižování počtu dětí a k zvýšenému počtu rozvodů.⁵⁹

Od konce druhé světové války Československo upadlo do spárů sovětského impéria, které bylo založeno na tradičních strukturách. Modernizace v tomto období nebyla možná a přirozený vývoj společnosti se na půl století zastavil. Rodina byla v této době velmi oslabena z důvodu ekonomického vyvlastnění rodinných podniků a majetku. Tím docházelo k obnovení tradičních funkcí rodiny a podpora mezi generacemi opět nabývala na významu. Sociální kapitál vzrůstal, ale proces modernizace naopak stagnoval.⁶⁰ Tradiční rodina byla označena za utlačující koncept, který je spíše jen ideologický a nereprezentuje realitu. Pokud se podíváme na radikální kritiku rodiny, rodina jako institut se od konce první světové války opravdu velmi mění a ne jen okrajově. Jedná se o změny, které mají velmi hluboké kořeny. Křesťané měli po staletí jako rodina právo na legitimní sex. Poté, co se stal naprosto legitimní předmanželský sex, se toto právo rozpadlo.

Založení rodiny bylo pro křesťany něčím nezrušitelným. Pokud se rozhodl muž a žena založit rodinu, náboženská víra měla nejvyšší autoritu a zaručovala, že tento svazek bude doživotní.⁶¹ Dnes je trend podlehnout lásce, která je založena výhradně na sexuální přitažlivosti, a tím dochází k velkému počtu rozvodů. Institut rodiny byl založen primárně na reprodukci a výchově dětí. Stěžejním bodem rozpadu tradiční rodiny je antikoncepce. Jedná se o nástroj, který je velmi účinnou hrází mezi sexem a početím a tím se legitimizovala nevěra. Počátek byl opět spojen se vznikem individuálních práv, kterým bylo svobodné rozhodnutí o počtu dětí. V meziválečném období nebyl potrat legální až do roku 1957. Rozvoj antikoncepčních prostředků měl v protestantských zemích rychlejší průběh než v katolických zemích. V letech 1929 – 1934 vzrostl prodej kondomů na dvojnásobek.⁶²

Během sedmdesátých let vzrůstá počet dětí, které jsou mimomanželské. Vzhledem k nízké porodnosti je dnes nejčastější typ rodina s jedním dítětem. V dnešní době se čím dál více párů rozhoduje pro celoživotně bezdětný život. V tradiční rodině si nevybíral svůj protějšek člověk sám, ale vybrali mu ho jeho rodiče. Rodiče měli dosti zkušeností a snažili se

---

⁵⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 20-21. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁶⁰ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 13. ISBN 80-86598-61-6.

⁶¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 21-23. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁶² RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 23. ISBN 978-80-7422-378-5.

vybírat takového partnera, aby zachovali své společenské postavení. Demokratické a individuální rozhodování postupně oslabilo vliv rodiny.⁶³ Začalo to tím, došlo k odloučení zaměstnaného muže od rodiny, protože musel odjíždět za prací. Institut vzdělávání převzala škola a institut péče o nemocné převzali lékaři a nemocnice. Rodinám tedy zůstala jen zábava, konzum a pocit bezpečí, které jim zatím nelze nahradit.

Dánský sociolog Esping-Andersen poukazuje na rozdíl v tom, kolik dětí by rodiny chtěly mít, a mezi tím, kolik jich opravdu mají.⁶⁴ Před tímto životním rozhodnutím si musí mladé rodiny spočítat, zda mají dostatek financí k pokrytí nákladů spojených s dětmi. Je rodičovství slučitelné s prací a kariérou?⁶⁵ Pokud došlo v procesu emancipace žen k takovému nárůstu, aniž by došlo k oslabení emocionálních hodnot dětí, muselo dojít k snížení porodnosti. Spousta zemí se snaží najít takovou variantu, kdy se při vysokém začleňování žen na trh práce nesníží porodnost. Podívejme se na postavení žen ve společnosti na přelomu století.

2.1.1 Postavení žen v 20. století

Zaměstnanost žen mění zásadním způsobem profesní systém, který tvoří třídní a sociální struktury dané společnosti. Změna struktury profesí a povolání má poté vliv na systém celé společnosti. Zaměstnanost žen zasáhla významně do života každé rodiny, ovlivnila dělbu práce a vzorce chování žen a mužů. Ve 20. století byly ženy po válce ve vyspělých západních státech nuceny odejít do domácností, vdát se a založit rodinu. Tím jsou ženy z pracovního trhu vytlačeny. V 60. letech byla ženská síla vlivem ekonomického růstu opět přijata.⁶⁶ Jejich práce byla v nízko-statusových pozicích, musí se dělit o pracovní úvazky a stávají se spíše rezervoárem pracovních sil. Jejich zaměstnání byly nejčastěji v průmyslu a zemědělství. Jednalo se hlavně o těžkou práci na polích, která ženám nevyhovovala a byla velice málo placená. V Československu se požadovalo, aby byla zajištěna lepší péče těhotným ženám a matkám.

---

⁶³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 23-25. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁶⁴ ESPING-ANDERSEN, Gosta. *The Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford university Press, 1999.

⁶⁵ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 39-40. ISBN 80-86598-61-6.

⁶⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 35-38. ISBN 80-85850-93-1.

Zákon č.58/1964 Sb. se snažil o vytvoření harmonie mezi pracovními povinnostmi žen a mateřstvím. Zákon přinesl prodloužení mateřské dovolené, kdy po uplynutí 22týdenní dovolené mohla pracující matka zůstat s dítětem a věnovat se mu až do jednoho roku věku dítěte. Stát se snažil podporovat ženy na mateřské dovolené a zákon č.67/1966 Sb. zaručoval příspěvek v těhotenství a mateřství, který ženám vyrovnával rozdíl mezi výdělkem před těhotenstvím a po nástupu do pracovního procesu. O dva roky později došlo zavedení nové rodinné politiky a vytvoření zákona č.88/1968 Sb., který prodloužil mateřskou dovolenou na 26 týdnů, a tím se ČSSR stala zemí s nejdelší mateřskou na světě. Peněžita pomoc v mateřství vzrostla na 90% z čisté mzdy, kterou žena předtím brala. Dalšího zvýšení zasáhlo porodné, které vzrostlo na 1000 Kčs z původních 650 Kčs.⁶⁷

V 70. - 80. letech se vytvářely příležitosti k vzdělání, které ženy samozřejmě plně využily. V tomto období byla také soustředěna pozornost na diskriminaci a sociální nerovnosti. Společenské změny v přístupu k ženám odstartovaly přijímání legislativních úprav k zrovnoprávnění mužů a žen v národním i nadnárodním kontextu. Jednalo se i o změny v sociálním životě, v partnerských vztazích i hodnotové orientaci.⁶⁸ Ženy postupně vstupovaly do odvětví administrativy a služeb, která jim za nízkou mzdu zaručovala komfort bez těžké manuální práce a zároveň zlepšovala sociální statut.

V 90. letech se prosadily ženy ve vyspělých demokratických státech a zařídily si pracovní příležitosti ve všech odvětvích a to i v profesích, které jim byly do této doby uzavřeny a nesměly je vykonávat. Ženy vykonávaly práce ve školách, pohostinstvích, veřejné správě i zdravotnictví. Průběh zaměstnanosti byl mimo jiné ovlivněn také délkou a rozsahem mateřské dovolené, která byla poskytována a výše podpory v mateřství. Navzdory tomu ve většině postkomunistických zemí, včetně České republiky, poklesla sňatečnost i porodnost v devadesátých letech 20. století hluboko pod úroveň průměru zemí EU.⁶⁹ Tento pokles měl velké dopady na stabilitu systémů sociální ochrany v dlouhodobém horizontu.

---

⁶⁷ RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 61-63. ISBN 978-80-7422-378-5.

⁶⁸ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 38-42. ISBN 80-85850-93-1.

⁶⁹ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 40-41. ISBN 80-86598-61-6.

2.1.2 Postavení žen v 21. století

Ženy vstupují do podnikání a setkávají se tím také s první zkušeností, která se týkala nezaměstnanosti. Ženy byly orientovány na výdělek z důvodu udržení standardu svého nebo vlastní rodiny. Jedná se o velmi velkou změnu trendu, který proměnil ženskou pracovní sílu. Od poválečného období, kdy dominovala manuální pracovní síla, se ženy začlenily do všech pozic včetně vysokostatusových. Zaměstnanost žen přináší většinu z nich placenou práci, která jim umožňuje být zcela finančně nezávislé (jedná se o model ženy bez rodiny), nebo se spolupodílejí na finančním zajištění rodiny. Vzhledem ke srovnatelným platům je možnost existence neúplných rodin, kdy matka samoživitelka vydělává tolik peněz, že se obejde bez muže a zvládne zabezpečit celou svou rodinu vlastním příjmem. Při výběru pracovníků se vychází z mužských představ o ženách a práci, kterou může žena zastávat.

Muž vidí ženu spíše jako „manželku, matku, přítelkyni“⁷⁰, ale chybí představa, že by žena mohla zastat mužskou práci. Pracovní a sociální kompetence ženy je pokládána všeobecně za slabší. Jde o předsudek bez přihlídnutí na vzdělání, schopnosti a kvalifikaci. Ženy jsou schopny zastat náročné profese a obstat v nich i v kombinaci s rodinou, ale je zde problém týkající se volného času a mobility. To, že ženy zůstávají s dětmi tři až čtyři roky doma, se jeví společnosti minimálně z ekonomického hlediska jako výhodné řešení. Rozmáhá se zde také model péče o děti, který přináší služby placené pečovatelky, která zastupuje matku s vysokostatusovým zaměstnáním, jako je například poslankyně nebo šéfredaktorka. Tyto služby jsou sice pohodlné, ovšem placená pečovatelka nikdy neposkytne dítěti mateřský cit a lásku jako jeho vlastní matka.

V současné době je sociální systém velmi zatěžován a to důsledkem selhání rodinného pilíře, který v minulosti fungoval.⁷¹ Stále častěji jsou matky přetěžovány, protože nejsou schopné sladit péči o děti s požadavky zaměstnavatele. Nemohou se ani dostatečně postarat o nemocné členy rodiny nebo o vlastní rodiče. Sociální systém zatěžují i neúplné domácnosti, ve kterých je matka samoživitelka s jedním nebo více dětmi. *"Před vznikem modernity společnost v dnešním slova smyslu neexistovala. To ovšem neznamená, že vznikla z ničeho. Zrodila se jako snaha řešit starý problém relativně novými prostředky a s použitím materiálu, jenž byl k dispozici jako výsledek dlouhého vývoje předchozích poměrů."*⁷²

⁷⁰ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 84-88. ISBN 80-85850-93-1.

⁷¹ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 37-39. ISBN 978-80-7419-059-9.

⁷² KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007, s. 70. ISBN 978-80-86429-66-3.

2.2 Postmoderní pojetí rodiny

Během první fáze modernity se počítalo s tím, že člověk, který je zbaven tradičních pout, bude patřit do své sociální kategorie, která se odvíjela od jeho postoje, hodnot a celého životního stylu. V sociální politice se počítalo s tím, že hlavou rodiny bude muž, který bude zastávat hlavního živitele rodiny.⁷³ Žena se měla starat o domácnost. Z tohoto konceptu vycházely systémy sociálního pojištění. Během průmyslové modernity měla být společnost plně zaměstnaná a standardem měla být celoživotní profesní dráha. Průmyslová modernita brala v potaz nezaměstnanost jen velmi malou a hlavně krátkodobou. Za těchto předpokladů měla být sociální rizika kryta pojištěním. Příroda byla brána jako nekonečný zdroj bohatství, který je možné využívat neomezeně.

Stát, pracovní sféra i společnost operuje tak, aby byla zajištěna forma a vztahy v utvořených rodinách i v rodinách, které teprve budou vznikat. Tendencí je, aby ženy byly plně zaměstnané a bylo tak dosaženo rovnosti, která není a být nikdy nemůže. Zároveň se domnívají, že pokud umožní nebo dovolí ženám pracovat, bude to ženám vyhovovat.⁷⁴ Dále se očekává, že se ženy budou přizpůsobovat nerovným praktikám a diskriminujícím pracovním podmínkám, ovšem zaměstnaná žena je mnohem užitečnější pro splnění ekonomických nároků než žena v domácnosti. Jedná se o emoční a sociální příjem rodiny. Zároveň je to užitečné pro ženu samotnou, která se cítí nezávislá, má vlastní příjem a jedná se i o její seberealizaci. Naskytuje se otázka, nakolik jsou příjmy důležité pro kvalitu života a rodiny?⁷⁵ Vyšší příjmy jsou samozřejmě důležité pro osobní pocit štěstí. Pro většinu lidí ovšem peníze nejsou základní priorita v případě, že zvýšení peněz bude znamenat zhoršení zdraví nebo nebudou mít čas na svou rodinu. Lidé s vyššími příjmy jsou nejen bohatší, ale bývají zdravější, dosahují vyššího vzdělání a nerozvádějí se tak často jako lidé, kteří jsou méně movití.

Tlakem na produktivitu a soutěživost žen v globalizující ekonomice se zmenšil prostor kombinaci mateřství a zaměstnání. Ženy, které chtěly opravdu budovat kariéru a záleželo jim na práci, volily bezdětnost. Téměř ve všech společnostech došlo k poklesu porodnosti. Snížení bylo takové, že se dostalo pod míru reprodukce, která představovala čtyřčlennou rodinu – 2 rodiče a 2 děti. Na konci 20. století docházelo k tomu, že se manželé rozhodli

---

⁷³ KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007, s.48-49. ISBN 978-80-86429-66-3.

⁷⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 105-107. ISBN 80-85850-93-1.

⁷⁵ HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, 2015. s.78-80. ISBN 978-80-7321-947-5.

k celoživotní bezdětnosti. Naštěstí bylo v osmdesátých letech navrženo, aby ženy na mateřské dovolené pobíraly mateřský plat a tím přispívaly do rodiny.⁷⁶ Rozdělení rolí v manželství je spjato hlavně v rodičovství. Muž samozřejmě zvládne své dítě nakrmit nebo přebalit, ovšem nikdy nemůže nahradit kojící matku. Na druhou stranu nemůže matka samoživitelka nahradit otce, který svému dospívajícímu dítěti řekne, že už je konečně chlap.

Pokud je rodina pohromadě, je velmi silná a společnost s ní ani jednotlivými jedinci nemůže tolik manipulovat. V rodině se člověk snaží naučit hierarchii a úctě k autoritám včetně kompromisů, aby vše dobře fungovalo. Postmoderní doba se ovšem snaží narušit tuto instituci, aby mohla s jejími členy lépe manipulovat. V dnešní době se také dožíváme vyššího věku a ve chvíli, kdy děti dospějí a trochu se osamostatní, naskytuje se manželům dlouhá léta aktivního života, kdy si ho chtějí užít jako kompenzaci za to, že se obětovali rodině.⁷⁷ Otázka rodičovství ovšem nese práva a povinnosti, které jsou s nimi spojeny. Rodičovství musí být sociálně regulované z důvodu bezbrannosti dítěte před svými rodiči.⁷⁸ Bohužel všichni rodiče nevědí, co je pro dítě nejlepší a nedokážou dítě mentálně a sociálně rozvíjet. Právem každého dítěte je teze minimálního zaopatření, do kterého patří: poskytnutí ubytování, zdravotní péče, oblečení, výživa a přístup ke vzdělání, které ho v dospělosti nebude vylučovat ze společnosti.

Ženy po mateřské dovolené nastupují do pracovního procesu a nejlepším modelem zaměstnané ženy je žena bez kariérových ambicí. Jedná se o nejúspěšnější model všech dob, který rozděluje role ženy a muže v rodině a domácnosti. Žena tím snižuje riziko konkurence v pracovní sféře a její výdělek je nedílnou součástí rodiny, ale dělí rodinu a dva subjekty a tím je muž a žena. I přes všechna feministická hnutí a snahy se v rodinách objevují nerovnosti.⁷⁹ Žena pracující v zaměstnání, která se podílí na financování rodiny, zůstává i tak na většinu domácích prací a péči o děti. Muž vnímá životní situaci ženy, která je na mateřské dovolené, jako přirozený úděl a její svobodné rozhodnutí. Naopak žena vnímá tuto situaci jako ne zcela svobodné rozhodnutí, které ji omezuje v její samostatné volbě a v realizaci jejích osobních zájmů. Ženám se otevírá možnost nástupu do zaměstnání a naplno se věnování kariéře až v době, kdy dítě nastoupí do školních zařízení nebo až v době, kdy se začne osamostatňovat.

---

⁷⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 115-117. ISBN 80-85850-93-1.

⁷⁷ *Mezinárodní den rodiny 2014: rodina a společnost : sborník projevů z mezinárodní konference pořádané dne 22. května 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. Praha: Ideál, 2014, s. 49. ISBN 978-80-86995-28-1.

⁷⁸ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 150-153. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁷⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 102-105. ISBN 80-85850-93-1

2.3 Rodina ve statistikách

Historicky byly sňatky v rámci rodinné a majetkové strategie šlechty řízeny rodiči. Výběr partnera byl domluven rodiči partnerů a věku nebyl přikládán zvláštní význam. Měšťanské rodiny si postupem času vytvořily model manžela, který byl v průměru o deset let starší. Tento model vycházel ze zkušenosti, že muž musel být dostatečně finančně zajištěn a to trvalo značnou dobu, proto vstupoval do svazku manželského až po třicítce. Vzhledem k biologickým hodinám žen bylo nutné, aby žena porodila dítě v nejlepších letech plodnosti kolem dvacátého roku. Postupem času rodiče ztráceli kontrolu nad sňatky svých dětí a tím docházelo k postupnému snižování věkových rozdílů mezi novomanželi.⁸⁰ Ženy si rozšiřovaly své vzdělání a tím se zvyšoval jejich kulturní kapitál. Při zvyšování nároků na vyšší vzdělání dochází k hledání manžela v jiných společnostech. Muž býval dominantní osobou s velkou fyzickou silou a silným ekonomickým zázemím. Čím více se vytrácel význam fyzické síly pro přežití, tím rychleji se ženy přibližovaly mužům. Jediné, co mužům zůstává, je ekonomické zabezpečení. Pokud ovšem žena dosáhne ekonomické nezávislosti v moderní demokratické době, kdy je možné regulovat svobodné rozhodnutí o rodičovství, může docházet k postupnému vymírání kultury. Nejvýznamnější je přechod k rodičovství. Vzhledem k tomu, že si toto rozhodnutí můžeme naplánovat, je to mnohdy ještě složitější, než tomu bylo v minulosti.

V 50.-80. letech 20. století byly uzavírány sňatky v nízkém věku a brzy po nich následoval i první porod. Rodiny bez dětí byly jen výjimečné. Jak docházelo v devadesátých letech k oslabování sňatkového a rodinného chování, stále více lidí oddalovalo uzavření sňatku a to zapříčinilo obavy o osud českých rodin. Jen 70% mužů do 50 let věku uzavíralo manželství a žen bylo jen 75%. Oproti dřívějším číslům, kdy úroveň sňatečnosti dosahovala u mužů 93% a u žen dokonce 97%.⁸¹

Rodina a rodičovství si jsou stále výsadním postavením bez ohledu na věk a vzdělání, ale stále častěji se u mladých lidí setkáváme se společným životem mladých lidí bez sňatku. S dvoustupňovou teorií filtrů výběru partnera přišli A. Kerckhoff a K. Davis⁸² v roce 1962,

---

⁸⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 148-150. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁸¹ TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003, s. 46-47. ISBN 80-86429-22-9.

⁸² KERCKHOFF, Alan C. & Keith E. Davis. *Value consensus and need complementarity in mate selection*. *American sociological review* 27. 1962, pp. 295-303.

když předpokládali, že v prvním stupni dochází k filtrování na základě sociální třídy, věku a rasy. Potom dochází k druhé filtraci během námluv, schůzek a dvoření. V této fázi se již ztotožňují s Winchovou teorií komplementarity.

S touto teorií nesouhlasil B. Murstein, který vymodeloval třístupňový výběr, ve kterém popisuje první stupeň jako fyzickou přitažlivost, temperament, dovednosti a pověst.⁸³ Poté je důležité porozumění v sexu, manželství a životních cílech. Ve třetím stádiu si manželé rozdělují své role v rodičovství, hospodářství a vzájemném sexuálním partnerství. Poptávka po sňatku je koncentrována ve velmi úzkém věkovém rozpětí. Pokud zájemci překročí určitou věkovou hranici, klesají jejich šance. Věk je zároveň indikátorem výběru.⁸⁴ Čím starší člověk je, tím bezpečněji rozeznáme, co může nabídnout. V době emancipace již nehledají ženy muže, který je zabezpečí, protože jsou na tom s výdělečností velmi podobně, a proto jsou dnešní vztahy křehčí, než bývaly dříve. Ženy už nejsou tak závislé na manželovi, a tím se stává manželství méně udržitelné. Jsou zde naštěstí i statky, které není možné změnit a podstatně se liší v tom, co nabízejí muži a ženy, mezi které patří útěcha, něha, sex, pochopení a opora.

Srovnání indexu sňatečnosti z roku 1965 a z roku 1981 výrazně klesl v Dánsku o 48%, v Nizozemsku o 42%, v SRN o 43%, ve Francii o 30% a ve Španělsku, Anglii a Itálii o 30%. Důvodem byla potřeba volnosti, ekonomická solidarita a absence dlouhodobého závazku, svoboda rozhodování a rozhodnutí ženy, která chtěla zůstat v zaměstnání.⁸⁵ V roce 1991 žilo v manželství 60% mužů a 79% žen ve věku 25 let. O deset let později v roce 2001 bylo v manželství jen 26% mužů a 47% žen. Průměrný věk, ve kterém lidé uzavírali manželství, se zvýšil od roku 1990 do roku 2005 z 24 let na 30,7 let u muže a z 21,4 let na 28,1 let u ženy.⁸⁶ V důsledku tohoto rozhodnutí dochází i ke snížení porodnosti. Lidé nechtějí měnit svůj životní styl bez dětí nebo nechtějí opustit kariéru.

Současná právní legislativa popisuje vznik manželství jako trvalý svazek muže a ženy, který vznikl způsobem, který stanovuje zákon. Hlavním účelem tohoto svazku je založení rodiny, která slouží k řádné výchově dětí a zaručuje vzájemnou podporu a pomoc. Jedná se o svobodný a úplný projev vůle obou manželů, kterým souhlasně vyjadřují jejich vstup do manželství. Tento obřad je veřejný, slavnostní a probíhá za přítomnosti dvou svědků.⁸⁷

---

⁸³ MURSTEIN, Bernard. *Paths to marriage*. Beverly Hills: Sage, 1986. ISBN 080392383X.

⁸⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 24-25. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁸⁵ SULLEROT, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, s. 48-49. ISBN 80-7184-647-3.

⁸⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 106-107. ISBN 978-80-247-2798-1.

⁸⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 655-657.

Naštěstí se v každé společnosti nachází prostor, ve kterém se lidé setkávají za účelem založení rodiny. Většina lidí ve společnosti se v určité fázi svého životního cyklu snaží tímto procesem projít. Najít svého ideálního partnera ovšem není jednoduché a manželství je závazek, který partnery navzájem omezuje a jeho ukončení může být velmi nákladné. Partneri si musí dobře vybrat svůj protějšek a většinou si nevezmou prvního, který přijde. Před uzavřením manželství je důležité, aby se partneri dobře poznali a dozvěděli se o sobě více. Postupem času a lepší informovaností se zvyšuje kvalita výběru. Hledání ideálního partnera je ovšem velmi časově náročné a stojí mnoho úsilí.

Psycholog R. F. Winch⁸⁸ předpokládal, že lidé hledají protějšek, který maximálně uspokojí všechny jejich potřeby. Jeho princip komplementarity poukazuje na to, že dominantní lidé hledají spíše submisivní partnery. Při testování Winchovi teorie ovšem nebylo prokázáno, že by se protiklady přitahovaly, naopak. Lidé se zdravým rozumem si hledají obdobné partnery, než protikladné.⁸⁹ Pokud si jedinci uvědomí, že již nemá cenu dále hledat lepšího partnera, protože jiný lepší již neexistuje, nebo by náklady na hledání převýšily konečný zisk, dochází mezi nimi k uzavření manželství.⁹⁰ V roce 1990 byl celkový počet sňatků 90 953.⁹¹ V následující tabulce můžeme vidět celkový počet sňatků v České republice v jednotlivých obdobích.

Tabulka 1: Sňatečnost svobodných, 2004 - 2014

	2004	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sňatků celkem	51 447	47 862	46 746	45 137	45 206	43 499	45 575
Z toho oba svobodní	33 022	30 315	30 095	29 045	29 684	28 877	30 785
Věk muže při 1. sňatku	30,5	32	32,2	32,2	32,3	32,3	32,3
Věk ženy při 1. sňatku	28	29,2	29,4	29,6	29,6	29,8	29,8

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Vývoj obyvatelstva České republiky, Sňatečnost.*⁹²

⁸⁸ WINCH, Robert F. *Another look at the theory of complementary needs in mate selection. Journal of Marriage and the Family.* Vol. 29, 1967, pp. 756-762.

⁸⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost.* 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008. s. 23-24. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁹⁰ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.* Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 85-86. ISBN 80-86598-61-6.

⁹¹ AUTOR NEUVEDEN. *Česká republika od roku 1989 v číslech – 2015.* [online]. 2016 [cit. 2017-02-10].

Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/32955062/32018116_0101.pdf/748889f6-5739-401b-8aed-90924d1865af?version=1.2

⁹² AUTOR NEUVEDEN. *Vývoj obyvatelstva České republiky, Sňatečnost.* [online]. 2014 [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691502.pdf>

3 AKTUÁLNÍ PROBLÉMY RODINY A RODINNÉ POLITIKY

V představách nejznámějšími protagonistů, kterými byl francouzský sociolog A. Touraine⁹³ a americký sociolog D. Bell⁹⁴, o nové fázi modernity, nenajdeme žádné problémy, které dnes slouží nejvyspělejším státům. Chudoba a bída již není problém, kterým by se měli zaobírat a přiznávají, že určitá nerovnost mezi lidmi bude i v budoucnu. Oproti minulosti bude výkon jednotlivce zdůvodňován výší jeho vzdělání.⁹⁵ Pokud se ohlédneme na sociální strukturu postindustriální společnosti, nalezneme na vrcholku kastu velmi bohatých, které je na světě několik desítek tisíc včetně jejich rodin. Pod nimi se nachází skupina obyčejně bohatých lidí, kteří vyšší třídu poslouchají a respektují ji. Střední vrstva už pochopila, že jejich postup a sen o tom, že budou sociálně na vyšší pozici, se rozplynul a naopak zjistili, že se jim otevírá svět obyčejných dělníků a drobných zaměstnanců. I přesto, že nevěřili, že by se mohli propadnout do nižší vrstvy, jejich nákladný život a nároky na vzdělání je bohužel dovedly mezi masu chudých.

Nacházíme se v době, kdy vzdělávací a pracovní systém ženám otevřel obdobné uplatnění jako mužům. Ženy jsou v nevýhodě, protože si pracovní kariéru nabourávají mateřstvím, které se snaží co nejvíce oddalovat, a proto je plodnost dlouhodobě pod kritickou hranicí 1,5 dítěte na ženu. Nejedná se jen o Českou republiku. Mezi země s nízkou porodností patří i Německo, Itálie, Španělsko nebo Rakousko.⁹⁶

Po mateřské dovolené se ženy snaží zapojit do pracovního procesu. Nejsou ovšem natolik ambiciózní, aby se věnovaly práci naplno. Nechávají si dostatek energie pro zajištění potřeb rodiny, proto si vybírají spíše méně finančně ohodnocená pracovní místa.⁹⁷ Muži nejčastěji požadují, aby se žena postarala o vše, co je spojené s jídlem a úklidem. Dříve bylo za typicky ženskou práci vaření, ale dnes se muži v kuchyních objevují stále častěji. Vaří, protože ho to prostě baví. Ženy naštěstí nevyžadují po mužích, kteří mají těžké a náročné zaměstnání, aby se podíleli na úklidu, a role uklízečky se zhostí samy.

---

⁹³ TOURAINE, Alain. *La société post-industrielle*. Paris: Denoël, 1969.

⁹⁴ BELL, Daniel. *The coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*. New York: Basic Books, 1973. ISBN 0465012817.

⁹⁵ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 13-18. ISBN 978-80-7419-044-5.

⁹⁶ KRÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 66-67. ISBN 978-80-86429-94-6.

⁹⁷ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 102-105. ISBN 80-85850-93-1.

3.1 Aktuální problémy rodiny

Prvním krokem v založení vlastní rodiny je odstěhovat se z domácnosti rodičů. Mladí lidé se snaží zůstat co nejdéle s vlastními rodiči, než si najdou partnera, se kterým by si založili samostatnou domácnost. V současnosti mladé páry vyhledávají samostatné bydlení během očekávání narození dítěte. Nejčastější formou bydlení je pronájem, na úkor samostatného bytu z důvodu finanční.⁹⁸ „Například starší a střední generace dnes disponují poměrně levnými byty z období státního socialismu, zatímco mladí lidé si při svém osamostatňování musí (nebo také nemohou) pořizovat nákladné byty z objemově drasticky zredukované a z hlediska potřeb zcela nedostatečné nové výstavby.“⁹⁹ Ze statistik ČSÚ žilo v bytech v ČR 4 235 692 rodin a domácností k 1. 3. 2001, v roce 1970 to bylo pouhých 3 483 910 domácností.¹⁰⁰

Rostoucí ceny a nedostupnost adekvátního bydlení je dalším novým sociálním rizikem, se kterým se musí potýkat čím dál více rodin. Stagnace rodinných příjmů a riziko ztráty zaměstnání je nepříznivé pro pořízení nového bydlení nebo udržení si stávajícího bydlení. Křehká rodinná pouta a nedostatečná stabilita se výrazně podepsala na snížení jistoty bydlení nejen nájemců, ale i vlastníků bytů. V osmdesátých letech 20. století si lidé ve Velké Británii s vysokými příjmy byty odkupovali. Nájemci s nízkými příjmy platili nájemné, nebo byli odkázáni na sociální dávky, které pobírali od státu. Nájemné se od té doby výrazně zvýšilo, ovšem dávky na podporu bydlení se snižovaly.

Francie se také potýkala s problematikou nájmu. Majitelé bytů byli nespokojeni s výší příjmů za nájemné, a proto raději přestavovali byty na jiné prostory a na úřady, které přinášely více peněz. V devadesátých letech 20. století docházelo v zásadním ekonomickém, politickém a sociálním změnám, které směřovaly k budování tržního hospodářství, privatizaci a restrukturalizaci.¹⁰¹ Koncem století se naše ekonomika přibližovala k vyspělejším západoevropským ekonomikám. Důsledkem přeměny na flexibilní strukturu se snižoval důraz na specializaci, na cíle a výkonnost. Snaha o rychlý přenos informací, delegování pravomocí a netradiční formy práce byly přehozeny na nejnižší úroveň organizační struktury. Změnily se i

---

⁹⁸ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 217-222. ISBN 80-86598-61-6.

⁹⁹ TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003, s. 123. ISBN 80-86429-22-9.

¹⁰⁰ AUTOR NEUVEDEN. *Bydlení rodin a domácností*. [online]. [cit. 2017-01-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-4_bydleni_rodin_a_domacnosti

¹⁰¹ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 185-186. ISBN 978-80-247-2798-1.

požadavky na pracovní chování, které nyní nově upřednostňuje flexibilitu, kreativitu a větší samostatnost zaměstnanců. Všechny tyto změny zapříčinily změnu právních aspektů, tudíž i změnu smluv na dobu určitou nebo zkrácené pracovní úvazky. Výsledky těchto změn nebývají dle očekávání a způsobují značný dopad na zaměstnance.

Na začátku 21. století byly stavěny nové byty, které byly určeny pro movitější obyvatele. Šance na pořízení nového bydlení se snižovala i v Německu.¹⁰² Ten, kdo měl kde bydlet, si snažil bydlení udržet, protože strach ze ztráty byl veliký. Novým sociálním rizikem se stává zajištění a udržení si bydlení. Ceny nemovitostí exponenciálně rostou a získání financí na jejich pořízení je stále obtížnější. Rozpad manželství a nejistota v pevný vztah je riziko, které komplikuje v oblasti bydlení oba partnery. Pokud dojde k rozvodu, je velmi složité pro partnera, který odchází, najít nové bydlení. Druhý z partnerů, který v domácnosti zůstal, má velké většinou problém platit náklady na bydlení. „*V podmínkách České republiky lze očekávat, že právě bytová otázka se stane jádrem otázky sociální. V zemi naprosto absentuje koncepční bytová politika, obce se v procesu privatizace dalekosáhle zbavovaly svých vlastních bytů, což jim znemožňuje řešit otázku sociálního bydlení pro ty, kdo jsou sociálními riziky ohroženi nejvíce. Odpovědnost obcí za bydlení je ostatně definována natolik vágně, že v celé této klíčové oblasti chybí instance, na kterou by se mohli sociálně potřební občané v nejvyšší bytové nouzi obracet.*“¹⁰³

V současné době se stále zvětšují skupiny mužů i žen, které jsou maximálně zaměřené na svoji práci a kariéru, kterou vidí jako hlavní smysl života a nezakládají rodinu. Tyto páry neuzavírají manželství a ani nejsou v dlouhodobém vztahu, protože rodina a děti jsou překážkou v jejich kariéerním růstu.¹⁰⁴ I když se zdá, že je to otázka jen malé skupiny osob, jedná se ovšem o moderní vývoj tržní společnosti, která klade důraz na individuální svobodu a nikým neomezovanou možnost volby. Indikátorem tohoto trendu je zvyšující se podíl svobodných a bezdětných. Pozdější vstup do manželství má za následek, že k založení rodiny vůbec nemusí dojít. Dá se předpokládat, že mnoho žen zůstane bezdětných a svobodných tzv. singles. Vztah mezi rodinou a prací v rodinném cyklu není jednoduchý a může se v kterémkoliv okamžiku přehodnotit. V současné době se prodlužuje průměrný věk mezi ukončením školy a narozením prvního dítěte a z toho vyplývá i pozdější uzavření manželství.

---

¹⁰² GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 185-186. ISBN 978-80-247-2798-1.

¹⁰³ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 56. ISBN 978-80-7419-059-9.

¹⁰⁴ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000, s. 105-107. ISBN 80-85850-93-1.

Je mnoho párů, ve kterých žena vydělává více než muž, proto je velmi pravděpodobné, že muž bude doma na mateřské dovolené a žena bude chodit do práce a živit rodinu. Na druhou stranu jsou zde rodiny, které chtějí zůstat samy. Příčinou zvýšení počtu singles nemusí být jen upřednostnění kariéry.¹⁰⁵ Podle některých autorů může být přebytek žen ve společnosti, podle jiných je to důsledkem emancipace žen. V rozvinutém sociálním státě se již není nutností plození dětí, ale lze si pořídit dítě bez nutnosti vázat s partnerem. Koncept manželství a rodiny ztrácí opodstatnění. Ve statistikách ČSÚ je zachycen vývoj počtu rodin a domácností.

Tabulka 2: Složení rodin a domácností v ČR v letech 1961 - 2011

	1961	1970	1980	1991	2001	2011*
Celkový počet rodin	3 214 300	3 502 700	3 875 700	4 051 600	4 270 700	4 375 122
Úplné rodiny	2 405 400	2 487 500	2 556 800	2 512 900	2 333 600	2 097 031
Neúplné rodiny	249 000	306 700	325 100	434 400	567 400	570 836
Nerodinné domácnosti	44 600	39 900	55 000	14 700	84 500	215 414
Domácnosti jednotlivců	514 700	668 600	938 800	1 089 600	1 276 200	1 422 147

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *I. Vývoj počtu rodin a domácností v České republice.*¹⁰⁶

*Zdroj: ŠKRABAL, Josef. *Jaké je složení domácností v ČR?*¹⁰⁷

V dnešní době dochází k výraznému nárůstu nerovností v sociálních oblastech a přibývá také mnoho neplnohodnotných forem práce ohrožující systém, který financuje sociální stát. Nerovnost příjmů a neplnohodnotné zaměstnání se promítá do uspořádání obyvatelstva v zemi. Úspěšní lidé si upevňují své postavení v metropolích a neúspěšní jsou vytlačeni na okraj městských částí.¹⁰⁸ Podle A. Touraine a D. Bell se od postindustriální společnosti očekával nástup odlehčené ekonomiky, která měla nahradit těžkopádné a energeticky náročné továrny, které znečišťovaly životní prostředí. Realita je taková, že postindustriální společnost prohlubuje sociální nerovnosti mezi obyvateli a zvyšuje narůstající chudobu přímo v centru nejvyspělejších zemí. Bohužel ani jeden z autorů nevěnoval

¹⁰⁵ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.* Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 77-78. ISBN 80-86598-61-6.

¹⁰⁶ AUTOR NEUVEDEN. *I. Vývoj počtu rodin a domácností v České republice.* [online]. [cit. 2017-02-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_slodb_2001-i_vyvoj_poctu_rodin_a_domacnosti_v_ceske_republice

¹⁰⁷ ŠKRABAL, Josef. *Jaké je složení domácností v ČR?* [online]. 2013 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23189565/csu_tk_domacnosti_prezentace.pdf/0ee85dc7-bde1-49a7-942a-9ef7faaca6eb?version=1.0

¹⁰⁸ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti.* Druhé vydání. Praha: SLON, 2012, s. 130-132. ISBN 978-80-7419-044-5.

pozornost tomu, že přechod od průmyslu ke službám bude výhradně v prostorách velkých měst a metropolitních oblastech.

Minulost těchto měst je různá, každé město má jiné postavení a funkci v rámci světové ekonomiky, žijí zde lidé s odlišným vzděláním a odlišným potenciálem pro osvojení a inovaci. „*Nikdo si nemůže být jistý svými osobními právy, pokud není schopen uplatňovat svá práva politická a pokud se tato jeho schopnost nepromítá do zákonotvorného procesu; přičemž vyhlídka, že se do něj promítne, je přinejmenším mizivá....*“¹⁰⁹

Český statistický úřad (ČSÚ) zkoumá materiální deprivaci českých rodin s dětmi. Pod pojmem materiálně deprimovaného člověka si musíme představit osobu, které se nedostávají minimálně 4 z 9 sledovaných položek, do kterých patří: televize, pračka, auto, telefon, maso každý druhý den, vytápění domu, placení neočekávaného výdaje v hodnotě 9600 Kč, týdenní dovolená s rodinou a jistota včasného zaplacení nájmu. V roce 2014 uvedlo 63% osob, že si nemohou dovolit čtyři z devíti položek. Míra materiální deprivace byla v ČR 6,7% a v EU dokonce 9%.¹¹⁰ Nejčastěji si lidé nemohli dovolit uhradit neočekávané výdaje, nebo týdenní dovolenou s rodinou. Téměř v polovině případů měly sledované osoby problém s financováním povinných pravidelných plateb. Mezi nejohroženější skupinu osob patří ty, které žijí samy v domácnosti, nezaměstnaní, rodiny s více dětmi a také neúplné rodiny.

3.2 Aktuální problémy rodinné politiky

Na konci sedmdesátých let 20. století dochází ke změně významných faktorů, které narušily chod této politiky. Změnou prošly i rodinná soužití a domácnosti. Projevy ekonomické globalizace, flexibilní formy práce, terciární rozdělení ekonomiky a hlavně emancipace žen. Neplnohodnotné, dočasné, zkrácené pracovní smlouvy ulevily podnikatelům od placení pojistného, a tím získali levnější pracovní sílu.¹¹¹ Důsledkem toho docházelo k nižším příjmům do veřejného sektoru, a tím i k nižšímu plnění dávek. Tyto faktory podporují vznik nových sociálních rizik, která postihují celé rodiny a domácnosti, nejčastěji ty s dětmi. Nízké odvody do veřejného sektoru mají nepříznivý dopad na zajištění ve stáří.

---

¹⁰⁹ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 62. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

¹¹⁰ BRÁZDILOVÁ, Michaela. *Nejohroženější jsou neúplné rodiny*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/nejohrozenejsi-jsou-neuplne-rodiny/>

¹¹¹ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 13-16. ISBN 978-80-7419-059-9.

Celodenní a celoživotní práci narušily rozmanité formy flexibilní pracovní doby. Tyto formy uvolnily společenské pracovní a produkční procesy, které přinesly výhody pouze podnikovému managementu. Pro zaměstnance s neúplnou pracovní dobou jsou hrozbou, která vytváří totiž sociální nejistoty a nerovnosti.¹¹² Tím dochází k neúplným formám zaměstnání, které řeší problém nezaměstnanosti, ale nese s sebou materiální nejistotu pro zaměstnance. Nezaměstnanost pomalu mizí, ale znovu se objevuje v nových rizikových formách. „*Poselství z výšin politické moci adresována těm schopným i neschopným vidí kouzelný lék na už teď nesnesitelnou nejistotu ve větší flexibilitě – a tím malují budoucnost ještě nejistější, bohatší o privatizované problémy, větší osamělost a bezmocnost a opět ještě větší nejistotu.*“¹¹³

Starý sociálním rizikem byla neschopnost manžela uživit rodinu ze svého platu. Dnešní nové riziko je horší v tom, že se rodina setkává s tímto problémem, i když vydělávají oba dva manželé. Je logické, že na hranici chudoby se pohybují spíše rodiny s dětmi než bezdětné páry. Pokud si rodina v minulosti pořídila tři a více dětí, bylo velmi pravděpodobné, že si rodina velmi značně sníží svou životní úroveň. V dnešní době se rodina musí velmi omezovat již při pořízení jednoho dítěte. Pokud rodina neměla dostatek prostředků, mohla využít půjčky. Pokud byla rodina finančně negramotná a utrácela více, než bylo v jejích možnostech, snadno došlo k předlužení.

Skutečnost, že dnešní rodiny jsou již finančně gramotnější, neznamená, že se rodiny nezadlužují. Naopak. Žijeme v době, kdy je tlak na zadlužení obrovský a rodiny musí sáhnout po půjčce již při dlouhodobé ztrátě zaměstnání, dlouhodobější nemoci nebo rozvodu.¹¹⁴ Starým sociálním rizikem bylo sehnat si práci v krátkodobém nebo dlouhodobém horizontu. Dnešním sociálním rizikem je pracující chudoba, kdy člověk vykonává práci a dostává za ni zapláceno. Tato mzda je ovšem tak nízká, že celá domácnost se pohybuje na hranici chudoby. V dnešní době nemají práci ani ti, kteří mají vysoké školy a jsou dostatečně kvalifikovaní. V minulosti byl nepojištěn jen ten, kdo celý život nepracoval, nebo byl pojištěn jen nedostatečně.

V současnosti nemá člověk možnost ze svých příjmů dostatečného pojištění, i když celý život chodí do práce a je zaměstnaný. Nikdo nezaručí spokojené dožití, pokud si celý život platil na penzi. Pokud rodina nemá na placení základních poplatků, může se ocitnout na

---

¹¹² BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 227-228. ISBN 978-80-7419-047-6.

¹¹³ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 22. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

¹¹⁴ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 49-51. ISBN 978-80-7419-059-9.

ulici. Stará sociální rizika byla hlavně spojená s mužem, jako živitelem rodiny a jeho prací. Pokud muž vydělával, byla jeho rodina zapojena do pojistných systémů a nemuseli se potýkat s riziky.

Proč byl v roce 2015 pod hranicí chudoby každý desátý Čech? Pro zjištění chudoby nezáleží jen na výši příjmu, ale hlavní roli hrají osoby žijící ve společné domácnosti a vyživované osoby. Z výsledků Českého statistického úřadu se ohrožení příjmovou chudobou drží dlouhodobě mezi 9-10%. Nejohroženější skupinou jsou ekonomicky neaktivní osoby, mezi které patří děti, studenti, důchodci a osoby v domácnosti. Čtvrtinu osob, které jsou nejvíce ohroženy příjmovou chudobou, jsou nezaměstnaní, tedy 45,4% z nich.¹¹⁵ Ohroženou skupinou jsou také studenti a děti, kteří jsou závislí na ekonomické aktivitě rodičů. Pokud jsou ovšem rodiče nezaměstnaní, je vysoká pravděpodobnost, že se děti a studenti setkají s příjmovou chudobou. „*Skutečně plně realizovaná industriální společnost trhu práce, která by všem ženám a mužům umožnila samostatné existenční zajištění, by rychle zmnohonásobila už beztak skandální počty nezaměstnaných.*“¹¹⁶

Pokud se budeme bavit o příjmech, nejedná se jen o příjmy ze zaměstnání, ale patří sem i sociální dávky a příjmy pronájmu nebo výživného. Celkový příjem domácnosti velmi závisí na počtu ekonomicky aktivních členů a celkovém počtu osob v domácnosti. Nejnižší příjem budou mít nezaměstnaní na podpoře, vyšší příjem budou mít starobní důchodci, kteří pobírají penzi, a nejvyšší příjem budou od domácností přinášet pracující osoby. Celkový příjem do domácnosti ještě neznamena ukazatel životní úrovně dané domácnosti. Pokud budou v domácnosti dva ekonomicky aktivní s příjmem 30 000 Kč a čtyřmi dětmi, nebudou mít stejnou životní úroveň jako dvě ekonomicky aktivní osoby s příjmem 26 000 Kč a jedním dítětem.¹¹⁷ Samotné rodiny vědí nejlépe, jak na tom jsou s příjmy a musí se dle toho zařídit.

3.3 Strategie a vize rodiny a rodinné politiky

Očekávání od každého jednotlivce je, že naplní své bezprostřední i budoucí plány. K dosažení těchto cílů slouží jeho životní dráha, kterou si on sám zvolí. Během naplňování těchto cílů ovšem jedinec čelí nástrahám a nemůže se spoléhat na jistoty, které měl v trvajícím

¹¹⁵ BRÁZDILOVÁ, Michaela. *Chudoba postihuje i zaměstnané*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2016/08/chudoba-postihuje-i-zamestnane/>

¹¹⁶ BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011, s. 184. ISBN 978-80-7419-047-6.

¹¹⁷ ŠUSTROVÁ, Šárka. *Příjem domácností*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/prijem-domacnosti/>

čase. Tato strategie je velmi nebezpečná a pro sebeaktualizaci¹¹⁸ je třeba mít pod kontrolou čas. Je velmi důležité oddělit práci od volného času a veřejné od soukromých záležitostí. V dnešní době není pro jednotlivce zásadní změna zaměstnání nebo partnera. „*Osamělý život takovýchto individuí může být radostný a pravděpodobně je i velmi rušný – ale zcela jistě je také plný riskování a obav. V takovémto světě nezbyvá mnoho záchytných bodů, k nimž by zápasící jedinci mohli upínat své naděje na záchranu a na kterých by si mohli vydechnout v případě osobního ztroskotání.*“¹¹⁹ Muži i ženy jsou čím dál více nespokojeni s dosahováním životní úrovně a materiálního zabezpečení. Nacházíme rozpor mezi možnostmi, kterých se dá za použití vlastní situace dosáhnout, a mezi reálným dosažením.¹²⁰ Rodiny mají určité možnosti, jak čelit novým sociálním rizikům, která jim hrozí. Jedním z nich je zvyšování příjmů a redukce výdajů. Jedná se ovšem jen o individuální řešení.

Každý jedinec se může vzdělávat, a tím zvyšovat své příjmy a chránit se tak před nezaměstnaností a neplnohodnotnými smlouvami. Pokud se bavíme o redukování výdajů, vychází dnešní strategie ze snížení nároků na domácnost. Nejjednodušší strategií je snížit náklady na bydlení, žít s rodiči co nejdéle a odložit založení vlastní rodiny. Pokud se rodina rozhodne odložit vznik vlastní rodiny a pořídít si vlastní děti, vystavují se novým sociálním rizikům hlavně ženy. Druhou možností jsou bezdětné domácnosti v produktivním věku. Tato skupina je nejlépe imunní vůči většině nových sociálních rizik. Nejedná se jen o rodiny, které děti nemají, ale patří sem i rodiny, které děti mají, ale ty již ze společné domácnosti odešly. Největším sociálním rizikem je ztráta zaměstnání.

S nezaměstnaností se v dnešní době setkala téměř polovina všech domácností.¹²¹ Bezdětné rodiny ztrátu zaměstnání zvládají mnohem lépe než rodiny s dětmi. Nejhůře se se ztrátou zaměstnání potýkají neúplné rodiny s dětmi. Při ztrátě zaměstnání je nejdůležitějším faktorem redukce vlastních výdajů. „*Bezpečí jedinců a zabezpečení jejich osobního majetku jsou nezbytné podmínky pro to, aby tyto jedinci byli schopni účinně bojovat za své právo podílet se na politickém dění, jenže není možné tyto podmínky ukotvit a předpokládat jejich*

---

¹¹⁸ ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum, 2013, s. 221-222. ISBN 978-80-246-2219-4.

¹¹⁹ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 30. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

¹²⁰ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 177-178. ISBN 978-80-247-2798-1.

¹²¹ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 127-129. ISBN 978-80-7419-059-9.

trvání, dokud podoba zákonů nebude záviset na potřebách těch, komu jsou určeny.“¹²² Lidé, kteří založili rodinu a mají vůči ní závazky, jsou často spojováni s delším životem, méně závislostí na drogách či alkoholu, trpí méně psychickými problémy nebo depresemi a nepáchají tak často sebevraždy. Osoby v kvalitní rodině jsou šťastnější a spokojenější, oproti osobám tzv. „singles“¹²³. Osoby „singles“ se rozhodli žít samy a budovat kariéru.

K tradicím rodinného života v Česku bylo soužití generace rodičů a jejich dospělých dětí. Ještě v druhé polovině 20. století docházelo k výpomoci mezi generacemi, ale změna životního stylu a tlak bytového trhu rozdělil rodiny na vícegenerační a nerodinná soužití. Mladí lidé si myslí, že samostatné bydlení je základ pro založení rodiny. Vzhledem k finanční náročnosti ovšem dochází k odložení založení manželství a k odkladu narození dětí. V následující tabulce je uvedeno složení rodiny a domácnosti, které bydlí spolu s další domácností (v procentech) během sčítání lidu v roce 2001:

Tabulka 3: Rodiny a domácnosti bydlící společně s další domácností podle vztahu osoby v čele domácnosti k uživateli

	Úplné rodiny	Neúplné rodiny	Domácnost i jednotlivců	Nerodinné domácnosti
Uživatel bytu	65,0	43,1	29,2	42,8
Dítě, zeť, snacha, vnuk	24,2	43,5	22,5	25,4
Rodič, tchán, tchýně	6,0	3,2	8,8	5,3
Jiný příbuzný	2,2	3,3	8,9	10,1
Cizí osoba	2,6	6,9	30,6	16,4

Zdroj: TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*.¹²⁴

V dnešní době se nejčastěji setkáváme s nesezdaným soužitím, které představuje neformální svazek bez slibu nezrušitelnosti. Není ovšem jasné, jestli je tento typ svazku náhradou tradičního manželství, nebo jen vyhledávací a testovací způsob nového manžela.¹²⁵ Dle studií dochází u 50-60% těchto svazků po dvou letech k uzavření manželství z důvodu otěhotnění ženy, nebo narození dítěte.

¹²² BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 62. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

¹²³ HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, 2015, s. 38-42. ISBN 978-80-7321-947-5.

¹²⁴ TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003, s. 51. ISBN 80-86429-22-9

¹²⁵ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. - 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 77-78. ISBN 80-86598-61-6.

Strategie osamělé matky je v dnešní době velmi riziková. Největší procento neprovdaných matek patří do skupiny s nízkými příjmy.¹²⁶ Mnohé nemají možnost zvolit si délku pobírání rodičovského příspěvku, protože jsou nezaměstnané. Matky samoživitelky by se rády vrátily na trh práce, ale systém se snaží je nechat doma, aby byly závislé na sociálních příjmech. Zároveň matky samoživitelky nemohou čerpat delší mateřskou dovolenou a snižuje se jim i částka životního minima.

Nejen v České republice, ale i v zemích EU se stále více rozšiřují vnitrostátní právní předpisy, které dávají více a více práv nesezdaným párům. Pokud budeme analyzovat rodinu, zakládání rodiny a rozvody na základě čísel, mohou být tyto údaje mírně zkresleny. Od roku 1965 kleslo uzavírání manželství téměř o 50%. Nejvyšší počet uzavřených manželství bylo v Turecku, Litvě a Maltě. Naopak nejnižší sňatečnost byla v Portugalsku a Lucembursku. Zvyšuje se i podíl narozených mimomanželských dětí. V roce 2012 byl podíl narozených mimomanželských dětí 40%. Mimomanželské děti se rodí nejen do nesezdaných manželství, ale také osamělým matkám.¹²⁷

---

¹²⁶ KRÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 39-40. ISBN 978-80-86429-94-6.

¹²⁷ AUTOR NEUVEDEN. *Marriage and divorce statistics*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

4 ROZVODOVOST A VZNIK NEÚPLNÝCH RODIN

„Zatímco ale dříve člověk setrval relativně dlouho beze změny v partnerských a pracovních vztazích, v světonázoru a vlastní identitě, v dnešních podmínkách se typ impulzů, který by v minulosti zapříčinil nějaký osobní obrat, značně zmnožil a tedy proměnil.“¹²⁸ Mnoho kultur a mnohé společenské skupiny se dost liší v názoru, co jeden z manželů musí snést, než si sám začne hledat nového partnera. I historicky se tato situace řeší z pohledu muže a z pohledu ženy. Dříve se lidé dožívali menšího věku, a tedy zemřeli dříve, než se stačili rozvést. Rozvodovost byla proto mnohem nižší než dnes. Zároveň bylo mnohem těžší uzavřít manželství. Křesťané slibovali svůj slib před Bohem a porušit tento slib bylo nemyslitelné.¹²⁹ Důležitým aspektem byl vliv státu a zaměstnávání žen. Tím, že se ženy stávaly ekonomicky silnými a mohly se uživit samy bez pomoci mužů, docházelo k nárůstu rozvodovosti.

Dnes již manželství zaniká formálně dle platné právní normy rozvodem. Všeobecně největším problémem všech kultur je nevěra. Mladí lidé si hledají partnera s tím, že rozvodovost je vysoká. Obřady se neuzavírají před bohem, ale na radnicích. Rozvodovost je fenomén dnešní doby a je vklíněný do našeho společenského vývoje. Ve státech, ve kterých mají ženy vyšší platy, je i vyšší rozvodovost. Časté rozpady rodin mají vliv na mezilidské vztahy mezi rodiči a dětmi. Dochází k majetkovému vypořádání, což není v dnešní době jednoduché. Vysoká rozvodovost a dělení majetku má vliv i na dědictví a přenechání majetku nastupující generaci. Proto dochází k dědictví až na sklonku života, aby majetek nezískal nikdo jiný. *„Všeobecně platí, že čím déle manželství trvá, tím pravděpodobněji bude trvat déle.“¹³⁰*

Důležitým faktorem je věk. Sňatek, který byl uzavřen před dovršení devatenácti let, vede nejčastěji k neúspěšnosti manželství. Mladí manželé jsou mentálně i osobnostně velmi nezralí. Výběr protějšku nevychází ze zkušeností, ale nejčastěji z odloučení od vlastních rodičů. Bohužel mladý pár stejně bývá závislý na podpoře rodičů a to jim ztěžuje vzájemné vztahy a adaptaci. Rozvodovost není ovšem jen u velmi mladých párů, ale i u starších manželství, která jsou uzavřena až okolo třicátého roku věku. Tito manželé již mají naučený

---

¹²⁸ ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum, 2013 s. 222. ISBN 978-80-246-2219-4.

¹²⁹ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, 2006, s. 38-40. ISBN 80-7106-396-7.

¹³⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: SLON, 2002, s. 224. ISBN 80-86429-05-9.

určitý životní styl, kterého se nechtějí nebo nedokážou zbavit. Jediné, co zaručeně drží manželství pohromadě, jsou děti. Nejedná se o pravidlo, ale je mnohem těžší rozvod s dětmi než bez nich. Manželka s dětmi snese od svého manžela více, protože si je vědoma závislosti na jeho příjmu. Nehledě na to, že žena s dětmi má mnohem menší pravděpodobnost na to, že se bude znovu vdávat.¹³¹ Pokud si rozvedený rodič hledá nového partnera, jedná se o nedostatečnou náhradu za svého vlastního rodiče. Navíc je velmi pravděpodobné, že nový rodič nebude dávat dítěti tolik lásky a péče jako vlastní rodič. Lidé z měst se rozvádějí více než lidé z venkova. Děti z rozvedených rodin mají vyšší pravděpodobnost, že budou řešit i svůj vlastní rozvod.

Manželství je dětem vštěpováno do podvědomí již od útlého věku formou pohádek a dalších médií. Většina těchto pohádek končí slovy „žili šťastně, až do smrti“. Realita je ovšem úplně jiná. Rozvody jsou následkem nefunkčního manželství nebo nevěry. Podle zahraničního článku World Money jsou některé národnosti náchylnější na rozvod než jiné. Francie patří k několika zemím EU, kde je rozvodovost 55%. Paříž, označované jako „město lásky“, má nejvyšší míru rozvodovosti v celé Francii. Španělsko je další zemí, jejíž míra rozvodovosti je 61%. Nárůst rozvodovosti je zde spojován s ubývajícím návštěvností kostelů. Česká republika zaujala čtvrté místo v žebříčku 10 zemí na světě, které mají nejvyšší rozvodovost. Prvenství v tomto smutném žebříčku zaujala Belgie s rozvodovostí 71%. Nejčastějším uváděným důvodem rozvodu je cizoložství, excesy a fyzické a psychické týrání.¹³² Konzervativní lidé považují oddělený společný život, na rodiny vzniklé z rozpadlých rodin nebo na páry stejného pohlaví za vztahy, které nejsou vhodné pro výchovu dětí.¹³³ Důraz je kladen spíše na rodinu, která je tvořena dvěma rodiči a zakládá se na trvalém manželství. Názor konzervativních lidí na založení rodiny spočívá v odpovědnosti a velkém bankovním účtu. Nelze si ani připustit, že by měla pracovní nejistota vliv na rodinný život.

Vznik neúplných rodin je často prisuzován současné rozvrácené společnosti. Příčinou vzniku neúplných rodin může být nedostatečná podpora rodiny jako celku. Pokud dojde k rozvodu a státy jednotlivých zemí EU nemají dobře vyřešené přidělení dětí do péče, vyostřují se poté rodinné konflikty a nejvíce tím trpí hlavně děti.¹³⁴ Stereotypy jednotlivých

---

¹³¹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: SLON, 2002, s. 222-225. ISBN 80-86429-05-9.

¹³² PLUNKETT, Mary. *World's 10 Most Divorced Nations*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.therichest.com/rich-list/world/worlds-10-most-divorced-nations/>

¹³³ GERHARDT, Sue. *Sobecká společnost: jak jsme se zapomněli navzájem milovat a místo toho vyděláváme peníze*. Praha: Beta, 2011, s. 180. ISBN 978-80-7306-476-1.

¹³⁴ AUTOR NEUVEDEN. *One parent families in Europe*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://strongerfamilies.eu/about-us-2/one-parent-families-in-europe/>

zemí ztěžují mladým matkám, aby nadále rozvíjely svou kvalifikaci. Pokud se neúplným rodinám s dětmi zhoršují podmínky a prohlubuje se jejich chudoba, dochází u nich k vyššímu výskytu depresí. Deprese netrpí jen dospělí, ale přenášejí to i na děti, které trpí nedostatkem fyzické a emocionální pohody, a tím i špatnými školními výsledky.

4.1 Rozvodovost jako problém rodinné politiky

Ve 20. století bylo založení rodiny v meziválečném Československu skoro povinností. Rodina, která byla založena v harmonizovaném manželství, měla zaručovat kvantitativní a zároveň kvalitativní populační růst. Přijetí emancipace žen se také promítlo v oblasti manželského soužití, které se muselo vyrovnávat se zrovnoprávněním muže a ženy vypořádat. Ferdinand Peroutka se domníval, že krize manželství nebyla spojena se vznikem nového státu.¹³⁵ Manželství je v krizi po celou dobu. Jednalo se o příčiny krize, které pramenily z oslabení náboženské morálky a z emancipace, která znemožnila těžit z dosavadních patriarchálních vztahů starších generací.

V poválečné Evropě přiváděli stále mladší manželé na svět, podle švédského vzoru, spoustu dětí. Velká bytová krize v Evropě měla za následek vznik rodin v jedné místnosti bytu rodičů. Němečtí, francouzští, řečtí i italští novomanželé žili v chatrčích nebo opuštěných vagónech. Mladí otcové odjížděli za prací na sever a mladé matky neměly ani tekoucí vodu. V roce 1946 byla porodnost 3,2 dětí na ženu. To ovšem nevydrželo dlouho.¹³⁶ V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století vznikaly v okresních a krajských národních výborech předmanželské a manželské poradny. Funkcí těchto poraden mělo být řešení rodinného a manželského soužití a řešení narušení manželských vztahů. Péče v těchto poradnách měly být komplexní včetně psychologa, sexuologa, gynekologa i psychiatra.¹³⁷ Cílem bylo zachování a upevnění konzervativního pojetí rodiny. Prosazování ideálních představ se ovšem minulo účinkem a ze statistik jasně vyplývalo, že rozvodovost se stále zvyšovala.

Česká republika patří dlouhodobě k zemím s vyšší úrovní rozvodovosti. Ještě do roku 1990 nepřesáhla rozvodovost 38%. Od roku 1998 se dokonce zvyšuje i počet rozvodů ve

---

¹³⁵ RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 120-121. ISBN 978-80-7422-378-5.

¹³⁶ SULLEROT, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, s. 20-21. ISBN 80-7184-647-3.

¹³⁷ RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 113-114. ISBN 978-80-7422-378-5.

středním a starším věku, které trvají déle než 15 let.¹³⁸ Je pravda, že rozvod v mládí má za následek zhoršený vývoj dětí, ale rozvod ve starším věku zvyšují počty osamělých seniorů. Klesající sňatečnost bude čím dál více měnit společnost a strukturu obyvatel. Podíl osob žijících v manželství bude klesat i ve střední generaci, ve prospěch rozvedených.

„Mnoho lidí, převážně věřících považuje za jednu z důležitých příčin úpadek tradiční rodiny. Zejména, zvyšující se počet neúplných rodin je často pokládán za důvod, proč mají děti, které nemusejí v této omezené a zmenšené formě rodiny vždy mít dostatečnou finanční jistotu, pozornost nebo mravní vodítka, větší množství problémů.“¹³⁹ Zvýšení počtů rozvodů, a tím i matek samoživitelek, je dalším významným novým sociálním rizikem, se kterým v minulosti nemusel veřejný sektor vypořádat. Vzhledem k výraznému nárůstu žen na trhu práce se setkáváme s mnoha páry, které jsou bezdětné. Ženy se snaží emancipovat a budovat si svou vlastní profesní kariéru a tím opomíjejí přivedení vlastního potomka. Příjmy mužů již po desetiletí stagnují a ženy se snaží doplnit rodinné příjmy.¹⁴⁰ Právě to je důsledkem změny autority muže v domácnosti. Zaměstnávání žen je v postindustriální společnosti mnohem poddajnější. Ženská pracovní síla se stává bezbrannější ve srovnání s mužskou. Ústupky a feminizace byly příčinou nestandardních smluv, aby ženy mohly sladit povinnosti na trhu práce a péči o rodinu. Neplnohodnotné pracovní smlouvy nepočítají s kariérou a slouží spíše k jednorázovým kontraktům na zkrácenou pracovní dobu. Rodina by měla zmírňovat napětí, které v současné době vzniká, místo toho se stávají rodinné vazby křehčími, a tím roste i tíha z nedostatečného sociálního zabezpečení.

Nejčastějším obrazem je pracující žena, která má špatně placenou práci a ještě navíc nemá dostatek času na práci v domácnosti. Rizika se postupně přenášejí ze státu a jeho pojistných sektorů na domácnosti a jejich členy. Při současných číslech je míra rozvodovosti 46,7% a průměrná délka manželství je 13,1 roku.¹⁴¹ V následující tabulce je zachycen celkový počet rozvodů a rozdělení, ve kterém je vidět převýšení žádostí o rozvod ze strany žen. Nejpočetnější skupinu tvoří bezdětná manželství, která mají také nejkratší trvání manželství. Pokud se jedná o rozvod rodiny s nezletilými dětmi, jde nejčastěji o jedno až dvě nezletilé děti.

---

¹³⁸ TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003, s. 46-47. ISBN 80-86429-22-9.

¹³⁹ GERHARDT, Sue. *Sobecká společnost: jak jsme se zapomněli navzájem milovat a místo toho vyděláváme peníze*. Praha: Beta, 2011, s. 267. ISBN 978-80-7306-476-1.

¹⁴⁰ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 46-49. ISBN 978-80-7419-059-9.

¹⁴¹ AUTOR NEUVEDEN. *3 Rozvodovost*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691503.pdf>

Tabulka 4: Rozvody, 2004-2014

	2004	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rozvody celkem	33 060	29 133	30 783	28 113	26 402	27 895	26 764
Na návrh muže	10 950	10 291	10 653	9 946	9 404	9 850	9 710
Na návrh ženy	22 110	18 842	20 130	18 167	16 998	18 045	17 054
Bez nezletilých dětí	12 255	12 282	13 143	12 282	11 213	11 974	11 557
S nezletilými dětmi	20 805	16 851	17 640	15 831	15 189	15 921	15 207

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost.*¹⁴²

Česká republika se podle Národní zprávy řadí mezi státy s nejvyšším podílem rozvodovosti. Současná česká rodina je velmi nestabilní. Rozvodovost se promítá hlavně do složení rodin a domácností. Po roce 1990 rozvodovost stagnovala, ale jednalo se spíše o celospolečenskou změnu a čekání na stabilizaci sociální struktury.¹⁴³ Důvodem mohl být také vliv rodiny nebo materiální nejistoty. Vývoj rozvodovosti se zvyšoval z důvodu větší tolerance společnosti než dříve. Novela zákona o rodině z 1. 8. 1998 výrazně ovlivnila podmínky ukončení manželství s nezletilými dětmi. V roce 2010 byla rozvodovost na historickém maximu a dosáhla 50% rozvedených manželství. Nejvyšší míra rozvodovosti byla u krátce uzavřených manželství, která trvala od dvou do pěti let. V prvním pololetí 2013 se v České republice rozvody dotkly 12 300 dětí. Nejčastěji se rozváděla manželství mezi pátým a šestým rokem manželství. Průměrný věk rozvedených žen byl 40,4 roku a muže 43,3 roku. U tří čtvrtin rozvodů byl jako důvod rozvodu uveden rozdíl zájmu, názorů a povah.¹⁴⁴

Pokud stát svou sociální politikou daňově podporuje neprovdané matky, dochází ke zvýhodněné strategii nesezdaných soužití.¹⁴⁵ Pokud se ve společnosti nachází větší podíl neprovdaných, je nižší riziko osamělosti po rozvodu. Vysoký životní standard společnosti je dalším ulehčením pro rozvod, protože osamělost neznamená hmotnou nouzi ani v případě, že se rozvádí žena, na které jsou závislé děti.

¹⁴² AUTOR NEUVEDEN. 3 *Rozvodovost.* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691503.pdf>

¹⁴³ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí.* Praha: Grada, 2011, s. 106-107. ISBN 978-80-247-2798-1.

¹⁴⁴ KAČEROVÁ, Eva. *Obrat v rozvodech.* [online]. [cit. 2017-01-16]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/02/obrat-v-rozvodech/>

¹⁴⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost. 2., upr. vyd.* Praha: SLON, 2008, s. 214-215. ISBN 978-80-86429-87-8.

4.2 Neúplné rodiny jako problém rodinné politiky

Následkem rozvodu vznikají často neúplné rodiny s dětmi. V České republice žije v neúplných rodinách bezmála 1,5 milionů osob. Jedná se o 14% obyvatel. Neúplné rodiny nevznikají jen rozvodem, ale jedná se o úmrtí jednoho z rodičů. Ve srovnání s Evropou se řadíme k zemím s nejvyšší mírou rozvodovosti jako je Velká Británie, Ukrajina, Švýcarsko nebo skandinávské země.¹⁴⁶

Ve většině případů podává žádost o rozvod žena. Jejich finanční závislost na manželovi již není, ale jejich ekonomická situace je po rozvodu velmi nejistá. Rozvod již není považován za ztroskotání, ale naopak, za osvobození. Ženy jsou neustále v ženských časopisech ubezpečovány, že jejich rozhodnutí bylo správné a zbavuje je pocitu viny. I filmy a televizní seriály již nekončí svatbou, ale spíše rozvodem, který znázorňuje cestu ze slepé uličky a dává impuls k novému začátku.¹⁴⁷

Nejčastěji zůstává v neúplných rodinách rozvedená žena s dětmi. Jedná se o 85% neúplných rodin. Neúplné rodiny žijí společně v jednom bytě převážně s rodiči. Nejvyšší počet neúplných rodin je v Praze, Brně, Karlových Varech, Sokolově a Chebu. U více než 7% neúplných rodin se závislými dětmi je osoba v čele bez zaměstnání. Složení neúplných rodin podle počtu závislých dětí v ČR v letech 1961 – 2015 uvedené (v tisících) v Tabulce 5:

Tabulka 5: Složení neúplných rodin podle počtu závislých dětí v ČR v letech 1961-2015

Rok sčítání	Neúplných rodin celkem	V tom podle počtu závislých dětí				
		Bez dětí	1 dítě	2 děti	3 děti	4 a více dětí
1961	249,6	134,9	77,8	26,3	7,5	3,1
1970	306,7	149,7	111,3	35,8	7,6	2,3
1980	325,1	121,2	133,5	57,7	10,4	2,3
1991	434,4	180,3	166	73,4	12,5	2,2
2001	576,4	233	221,9	102,4	15,8	3,3
2015*	570,8	271,9	209,1	89,9		

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. 2. *Neúplné rodiny*.¹⁴⁸

¹⁴⁶ GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, s. 106-107. ISBN 978-80-247-2798-1.

¹⁴⁷ SULLEROT, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, s. 50-51. ISBN 80-7184-647-3.

¹⁴⁸ AUTOR NEUVEDEN. 2. *Neúplné rodiny*. [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-2__neuplne_rodiny

*Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. *Hospodařící domácnosti podle typu hospodařící domácnosti*.¹⁴⁹

Na základě výsledků Českého statistického úřadu jsou rodiny s dětmi více ohroženy příjmovou chudobou než zbytek populace. Do skupiny ohrožených patří i úplné rodiny, které mají tři a více potomků. Jejich ohrožení je až dvakrát větší než u zbytku populace. Mnohem hůře jsou na tom neúplné rodiny s dvěma dětmi, které jsou ohrožené až čtyřnásobně. Hlavním ukazatelem materiální deprivace není počet dětí v rodině, ale její úplnost. Úplné rodiny vykazující tři a více dětí žijí v podobných sociálních podmínkách jako neúplné rodiny s jedním dítětem. To, zda bude rodina materiálně a finančně strádat, závisí hlavně na úplnosti rodiny.¹⁵⁰ Jak je patrné, nejohroženější jsou domácnosti, jejichž příjem je v poměru k jejich výdajům velmi nízký a jsou velmi blízko k riziku příjmové chudoby. Pokud domácnost nezvládá platit běžné platby za bydlení a základní služby, jde o domácnosti v ohrožení sociálním vyloučením. Nejčastěji se jedná o domácnosti samoživitelek. Podle údajů Českého statistického úřadu se v roce 2013 o děti staral pouze jeden z rodičů v každé sedmé domácnosti.¹⁵¹ Těchto domácností bylo v České republice více než 165 000. Výraz samoživitelka se používá proto, že v 90% je jediným dospělým pečujícím v neúplných rodinách žena. Pokud srovnáme rizika pádu do příjmové chudoby u samoživitelek v ČR a EU, jsou na tom české samoživitelky lépe, než v EU. Příjmová chudoba v ČR se týkala 35,1% neúplných domácností, zatímco v EU to bylo dokonce 49,7%. Z dlouhodobého pozorování tato čísla v ČR klesají.

Například v roce 2005 bylo ve velmi špatné životní situaci 58%, v roce 2010 bylo těchto domácnost už jen 47,7%. Největší podíl na zlepšení měl stát. Významné bylo zvýšení částky životního minima a daně na vyživované děti. Trh práce také povolil možnost práce na částečný úvazek nebo také smlouvy na dobu určitou. V roce 2012 měli v domácnostech bez dítěte 16 740 Kč na osobu, v úplných rodinách s dětmi 12 609 Kč na osobu a v neúplných domácnostech s dětmi jen 9 844 Kč. Sociální a ekonomické rozdíly mezi manželstvími a osamělými samoživiteli neustále roste i v zemích EU. V celé EU je rodičů samoživitelů neuvěřitelných 10,4%. Nejnižší počet jich najdeme v Rumunsku, kde jde jen o 3,5%.

---

¹⁴⁹ AUTOR NEUVEDEN. *Hospodařící domácnosti podle typu hospodařící domácnosti*. [online]. 2011 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=30781&pvo=SPCR553&z=T>

¹⁵⁰ BRÁZDILOVÁ, Michaela. *Nejohroženější jsou neúplné rodiny*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/nejohrozenejsi-jsou-neuplne-rodiny/>

¹⁵¹ DUBSKÁ, Drahomíra. *Sama s dětmi*. [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/sama-s-detmi/>

Mezi absolutně nejvyšší počet samoživitelů patří Velká Británie.¹⁵² Nejčastěji se jedná o samoživitelku – matku. Jedná se o politický problém, protože vyrůstání v neúplných rodinách má velký vliv na vzdělání a pracovní zařazení dítěte. Děti z neúplných rodin jsou poté poznamenány i při zakládání vlastní rodiny. Nejen ve Velké Británii, ale i v dalších zemích EU došlo k zjednodušení podmínek pro rozvod a k posílení ochrany proti domácímu násilí. Mužům se snížily platy natolik, že bez pracovního nasazení žen nemají šanci uživit rodinu. Matky samoživitelky ve většině případů vykonávají nekvalifikované práce.

Ve Velké Británii bylo v roce 2014 celých 1,8 milionu neúplných domácností. Ještě horší je, že 650 000 z nich nemělo žádnou práci. Politici se snaží hledat řešení, ale největší úsilí by měli vynakládat sami lidé. Pokud je člověk fyzicky a psychicky schopný pracovat, neměl by se spoléhat jen na dávky od státu. Větší procento neúplných domácností s dětmi je v Lotyšsku, Estonsku a Irsku.¹⁵³ Nejen mimomanželské děti, ale i děti osamělých matek se rodí v zemích EU. Počty těchto dětí se od roku 2000 zvýšily z 27,3% v podílu s těmi v manželství na celých 40% v roce 2012. Nejvyšší počet byl zaznamenán na Islandu (66,9%), ale také v Bulharsku, Estonsku nebo Slovinsku (téměř shodně 58,4%). Databázi informace sbírá a shromažďuje Eurostat.¹⁵⁴

4.3 Doporučení pro rodinnou politiku neúplných rodin

Základem šťastné rodiny je postoj k rodičovství, který by měl být velmi pozitivní. Narození dítěte rozhodně nabourá časový fond rodičů, změní poměr mezi příjmy a výdaji a negativně ovlivní ekonomickou situaci rodiny, ale na druhou stranu dojde k pozitivnímu zlepšení vztahů v rodině. Narození dítěte velmi sblíží a upevní vztahy. V dnešní chaotické a vypjaté době není dobré, aby se manželé rozváděli při prvních neshodách. Naopak by se měli snažit žít v harmonii a vzájemně se respektovat. Pokud ovšem nastane určitá kolize, kterou nelze vyřešit a vede k rozvodu, je lepší, když jsou zakládány nové rodiny.

Jedním z doporučení pro rodinnou politiku neúplných rodin by mohl být opakovaný sňatek. Muži většinou vstupují do opakovaného sňatku během velmi krátké době po rozvodu.

---

¹⁵² BIRD, E. Chloe a Kai RUGGERI. *UK and Europe are blind the times for single mothers and their children.* [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.rand.org/blog/2015/03/uk-and-europe-are-behind-the-times-for-single-mothers.html>

¹⁵³ MARTIN, Daniel. *A quarter of British children are being raised by a single parent, new figures reveal.* [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2540974/Britain-fourth-highest-number-single-parents-EU.html>

¹⁵⁴ AUTOR NEUVEDEN. *Marriage and divorce statistics.* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

Ženy jsou v tomto ohledu opatrnější a důvodem také bývá zúženější výběr. Můžeme ovšem vidět manžele, kteří bývají v dalším manželství šťastnější a spokojenější, hlavně v oblasti sexu. Nejčastěji opakovaná manželství snášejí hlavně děti a vztahy mezi rodiči a dětmi jsou mnohem problematičtější. Pro děti je těžce přijatelné, že nová matka dětí může být klidně i mladší, než samotné dítě z předchozího manželství. Vývoj naší civilizace by mohl stabilitu rodiny zlepšit, protože to může být jediné řešení splňující nárok na štěstí a lásku v postmoderní době. Nejedná se o nejlepší řešení, ale pokud již nastala situace, kdy se matka s dětmi rozhodla rozvést, je lepší, když domácnost financují dva.

Rozhodně není dobré očekávat, že matky samoživitelky se budou mít dobře. Vzhledem k tomu, že se jedná o nejohroženější skupinu, mohou být ještě více postiženy zvýšením nepřímých daní. Osamělé matky jsou velmi znevýhodněny, pokud nemají druhý příjem. Na trhu práce dochází také k diskriminaci a zůstanou znevýhodněny nadále i v sociálním systému. Toto znevýhodnění je samozřejmě rozhodnutí, které si zvolí každý sám. Je velmi důležité, aby si lidé vybrali protějšek, se kterým budou chtít strávit celý život. Dnešní seznamování je velmi nestandardní oproti dřívější době. Ženy by si měly uvědomit, že pokud zvolí cestu samoživitelky, dříve nebo později na to doplatí nejen ony, ale i jejich děti.

V zemích EU je přístup k rodičovství a k přiznání, že matky samoživitelky jsou na pokraji chudoby, různý. Samoživitelé jsou závislé na svém zaměstnání, proto je třeba zaměřit politiku na poskytování péče o děti v mimoškolní době. Je třeba rozvíjet místa, kde by děti mohly komplexně využívat svůj čas v době, kdy je jejich rodič v práci. Domníváme se, že by tyto zájmové mimoškolní aktivity měly být dotované státem, aby si je mohli samoživitelé dovolit a děti je mohly navštěvovat.

5 PODPORA STÁTU JAKO PROBLÉM RODINNÉ POLITIKY

5.1 Finanční motivace v ČR a EU

Studenti, nemocní a staří občané se stávají velmi snadnou kořistí. Ti, kdo financují průmyslovou výrobu, by si přáli, aby mzdy stagnovaly a oni se mohli zaměřit na konkurenceschopnost. Opakem jsou ti, kteří investují do pojišťovacích fondů, které jsou soukromé.¹⁵⁵ Ti zpoplatňují vzdělání, zdraví, stáří a potřebují mít co nejvlivnější klienty. Nastává tak neřešitelná situace. Pokud dojde ke stagnaci mezd, dojde k oslabení proudu peněz do státní pokladny. Tím dojde ke kolapsu ve veřejných pojistných systémech a soukromé pojistné systémy budou mít zelenou, ovšem pokud lidé nebudou mít dostatek financí, omezí investování do svého lidského kapitálu. Pokud se i přesto rozhodnou, že chtějí platit za vzdělání, zdraví a stáří, dojde k snížení jejich kupní síly a producenti zboží a služeb nebudou mít odbytu. Zde se setkáváme se zdrojem nových sociálních rizik, který ohrožuje velké množství obyvatelstva. Jedná se o šetření na mzdách pro zaměstnance a zároveň zvyšování existenčních poplatků.

Populační růst je nutné zvyšovat vzhledem k dlouhodobým vyhlídkám národní společnosti. Již v roce 1946 jeden český lékař napsal, že nedbání na populační problémy je přihlížení sebevraždě v budoucnu. Jeho velmi silný argument o hrozbě vymření zazněl již první polovině dvacátého století.¹⁵⁶ „*Společně podporované a schvalované pojistky proti individuálním krachům, které se během minulého století proslavily pod názvem sociální stát, jsou nyní úplně anebo z části rušeny a ořezávány pod úroveň, na níž jsou ještě schopny živit pocit bezpečí.*“¹⁵⁷

Již Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 stvrdila rodinu, jako přirozený a základní prvek společnosti. Zároveň má rodina právo na ochranu ze strany společnosti i státu.¹⁵⁸ Směrnice č. 54/ES z roku 2006 má zlepšit podmínky rodinného života čerpáním rodičovské dovolené. Smyslem této dovolené je zrovnoprávnění mužů a žen v soukromém i

¹⁵⁵ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 39-42. ISBN 978-80-7419-059-9.

¹⁵⁶ RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016, s. 118. ISBN 978-80-7422-378-5.

¹⁵⁷ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 22. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

¹⁵⁸ SULLEROT, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, s. 11-12. ISBN 80-7184-647-3.

veřejném sociálním životě. Na základě různého postavení osob lze vhodně aplikovat sociální transfery nejvíce ohroženým domácnostem za účelem zlepšení jejich příjmové situace.¹⁵⁹ Starobní důchodci získávají dávky v podobě penze, která tvoří největší položku sociálních dávek vzhledem k velkému množství této skupiny. Domácnosti nezaměstnaných získávají podporu v nezaměstnanosti, které by měly spolu se sociální podporou a nemocenským pojištěním zajistit, aby se celkově snižovalo ohrožení příjmovou chudobou. „Nový občanský konsenzus nemůže v současnosti vzniknout způsobem, jakým byl budován ještě do nedávna: tedy za pomoci ujištění o ústavní ochraně proti rozmarům trhu, jenž je znám svým sklonem pustošit sociální postavení a podkopávat právo na společenské uznání a osobní důstojnost.“¹⁶⁰

Občanský institut vypracoval alternativní koncepci rodinné politiky v roce 2005, ve které představil změny, které by napomohly rodinné situaci. Nejlepším bodem pro podporu rodiny by bylo její daňové zvýhodnění. Rodina by měla mít určité daňové úlevy, aby nedocházelo k pocitu závislosti na systému sociálního zabezpečení.¹⁶¹ Stát by neměl podporovat rodiny jen na základě jejich současné příjmové situace, ale měl by je motivovat k uzavírání manželství a přivedení dítěte do rodiny. Tyto zvýhodnění musí opět vycházet z podpory rodiny jako celku. Systém společného zdanění je podmíněn přítomností dítěte, což nepodporuje vznik manželství. Děti se většinou rodí až po uzavření manželství, a proto by mělo být toto zvýhodnění pro všechny manžele. Zároveň by to mělo pozitivní dopad na starší manžele s dospělými dětmi, kteří v současnosti nemohou toto zdanění využívat.

Plošné vyplácení jednotného příspěvku ztrácí smysl jako dávka státní podpory. Pokud by došlo k úplnému odstranění přídatku na dítě a došlo by k daňovému zvýhodnění vyživovaného dítěte, mohly by rodiny bez ekonomicky aktivních rodičů čerpat z pilíře pro nízkopříjmové rodiny v hmotné nouzi. Místo plošné jednorázové podpory ve formě přídatku na dítě by finanční podporu převzala daňová politika. Finanční prostředky by se tak dostaly všem rodinám k zajištění životního minima pro dítě. Sociální dávky pro rodiny by měly představovat veřejné výdaje na podporu rodin, výlučně pro rodiny s dětmi. Daňový systém podporuje rodiny osvobozením od daní nebo daňovými úlevami na děti.

---

¹⁵⁹ BRÁZDILOVÁ, Michaela. *Chudoba postihuje i zaměstnané*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2016/08/chudoba-postihuje-i-zamestnane/>

¹⁶⁰ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008, s. 23. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

¹⁶¹ Občanský institut. *Rodinná politika pro Českou republiku*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: http://www.bihk.cz/repository/files/_ke-stazeni/CPR/texty/rodinna-politika-pro-cr.pdf

5.2 Aktuální problémy

Veřejná sféra by měla být služba pro druhé a soukromá sféra by měla sloužit pro vlastní profit. Privatizací veřejného sektoru do soukromých fondů ovšem tuto teorii vyvrací. Tržní princip je v moderní společnosti popisován jako efektivní, úsporný a pružný. Tím se snaží o privatizaci veřejných služeb, které potom vypadají jako neúčinné, zkosnatělé a plýtvavé.¹⁶² Pokud mluvíme o korupci, můžeme ji definovat jako snahu o přivlastnění si soukromého zisku z veřejného úřadu. Pokud vykonavatel veřejných služeb upřednostní soukromý zájem před svou službou, jedná se o korupci. Podnikatelé hradí náklady a provoz veřejného sektoru, který se skládá z daňových poplatníků, a ve chvíli, kdy si vezme tento poplatník úplatek, nemusí jej danit a jedná se o ideální podnikání s nulovými náklady. Pokud nejsou dostatečné kontrolní mechanismy, stává se tento druh podnikání efektivním, úsporným a pružným. Dá se říci, že se jedná o splnění všech požadavků, které jsou kladeny na ideální tržní prostředí. Korupce je samozřejmě nezákonná, ale je zde možnost zneužití veřejného úřadu pro maximalizaci soukromého zisku, pokud budou části veřejného sektoru provozovány soukromými subjekty. Občané by se poté stali sponzory těchto subjektů a stát by jejich případné ztráty kompenzoval. Jedná se o další sociální riziko, které můžeme nalézt v narušení rovnováhy mezi veřejným a soukromým sektorem. Vrátili bychom se zpět do doby, kdy byli lidé nuceni platit poplatky za ochranu, která jim byla vnucena a přitom ochrana byla velmi zanedbatelná.

Vládní politika se začala tiše obracet. Totální nasazení žen do pracovního procesu bylo velmi ekonomicky problematické.¹⁶³ Vzhledem k tomu, že matky malých dětí byly často doma z důvodu nemoci dítěte, stát shledal, že na krátkou mateřskou dovolenou ve finále doplácí. Nebylo možné ženy hromadně ženy vrátit z úřadů, škol a průmyslu zpět domů. Mimo jiné byly mzdy mužů již dost nízké a bylo třeba, aby byli zaměstnáni oba členové rodiny. Proto se musel najít kompromis. V zájmu každého státu je, aby podporoval rodiny veřejnou politikou a motivoval k zvýšení porodnosti. Ženy měly možnost čerpat od roku 1964 prodlouženou mateřskou dovolenou až do jednoho roku dítěte, ta byla ovšem neplacená, a proto se pracující matky vracely zpět do průmyslového zaměstnání hned po uplynutí 26 týdenní mateřské dovolené. Mateřský příspěvek byl pronatalitní a ženy získávaly nárok na čerpání příspěvku až při narození druhého a dalšího dítěte, pokud se o ně celodenně staraly.

---

¹⁶² KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 24-26. ISBN 978-80-7419-059-9.

¹⁶³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 183. ISBN 978-80-86429-87-8.

Až od roku 1985 byl mateřský příspěvek vyplácen na první dítě.¹⁶⁴ Stát si touto motivací sliboval zvýšení populace, zlepšení péče o děti a hlavně snížení zaměstnávaných matek.

Mateřský příspěvek tehdy činil 500 Kčs. Nejednalo se o závratnou částku, protože pracující žena si v té době vydělala okolo 1500Kčs a průměrná mzda činila zhruba 2000 Kčs. Mateřský příspěvek byl později upraven v zákoně č.107/1971 Sb. a prodloužil jeho čerpání z jednoho na dva roky. Další pomocí bylo vytváření novomanželských půjček, které upravovala právní úprava č. 14/1973 Sb. Základní podmínkou těchto půjček byl přiznání, že manželé vedou řádný život pracujícího člověka. Pokud se novomanželé rozhodli založit rodinu, stát jim na tyto půjčky dával velmi štědré příspěvky ve výši 2.000 Kčs za první a 4.000 Kčs za druhé narozené dítě, pokud se o ně řádně starali. Novomanželské půjčky byly velmi oblíbené až do roku 1990, poté byly zrušeny. „V dlouhodobém časovém horizontu je však zřejmé, že pouhé zásahy do rozsahu a způsobu financování systému sociální ochrany nebudou sociálně a ekonomicky účinnou odpovědí na probíhající změny rodinného chování.“¹⁶⁵

Od roku 1990 byl zaveden zákon č.382/1990 Sb., o rodičovském příspěvku, který náležel každému, kdo celodenně pečuje o dítě do tří let. Nejedná se jen o matku nebo otce, ale o rodiče. Muž byl sice rodič, ale nedošlo k zrovnoprávnění, a proto nebylo možné, aby muž v pracovním poměru čerpal rodičovský příspěvek. K tomuto zrovnoprávnění došlo až novelou Zákoníku práce v roce 2001.¹⁶⁶ O dovolenou se ovšem rozhodně nejedná. Permanentní pozornost o dítě je velmi fyzicky, psychicky i časově náročná. Mužům je právo na péči o dítě upíráno především nastavením trhu práce a rodinnou politikou. V současné době stát vyplácí rodičům příspěvek, na který má nárok každý „rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte. Podmínkou je, že dítě mladší dvou let navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 46 hodin v kalendářním měsíci.“¹⁶⁷

Český stát vyplácel do roku 2011 porodné ve výši 13.000 Kč za dítě. Při vyplácení porodného nebyl zohledňován příjem rodiny. Po roce 2011 byla forma pomoci pro rodinu,

¹⁶⁴ RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918 - 1989*. Praha: NLN, 2016, s. 66-68. ISBN 978-80-7422-378-5.

¹⁶⁵ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 38. ISBN 80-86598-61-6.

¹⁶⁶ KRÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 71-80. ISBN 978-80-86429-94-6.

¹⁶⁷ AUTOR NEUVEDEN. *Státní sociální podpora*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

kteřá si chtěla pořídít dítě výrazně nižší. Nárok na porodné měli pouze rodiny, které měly příjem nižší než 2,4 násobek životního minima. Porodné tím pádem dostávaly pouze rodiny, jejichž příjem byl nižší než 17.000 Kč čistého a to jen na první narozené dítě. Došlo k úsporám ve státním rozpočtu okolo jeden a půl miliardy korun ročně. Nejedná se o nejlepší motivaci českých rodin, které patřily v roce 2011 svou natalitou 1,5 dítěte na ženu mezi nejnižší v Evropě. V rámci úspor stát zrušil sociální podpory pro nejhudší rodiny s dětmi bez náhrady, a tím ušetřil v roce 2011 téměř tři miliardy korun.¹⁶⁸ Během reformy došlo k znevýhodnění rodičů, kteří se rozhodli na mateřské dovolené zůstat nejdelší dobu. Pokud matka zůstala s dítětem po dobu čtyř let, přišla o 45.600 Kč a stát ušetřil okolo půl miliardy korun ročně. Vzhledem k zrušení sociálního příplatku se dostávají do problému rodiny s nízkými příjmy.

Rodiny, které se řadí v České republice do střední vrstvy, nejsou státem nikterak motivovány, aby si pořídily dítě. Naopak jsou motivovány, aby si děti nepořizovaly. Jedná se o významné sociální riziko v dlouhodobém měřítku, protože průběžným podkopáváním penzijního systému dochází k nárůstu životní nejistoty. Již 22% úplných rodin se třemi a více dětmi je ohroženo chudobou, u neúplných rodin se jedná až o 40 %. V roce 2016 zůstala podmínka, že pro vyplacení porodného musel být příjem rodiny při narození prvního nebo druhého dítěte v předcházejícím kalendářním čtvrtletí nižší než 2,7násobek životního minima. Porodné na první živé narozené dítě zůstalo 13 000 Kč a porodné na druhé živé narozené dítě bylo 10 000 Kč.¹⁶⁹

Vzhledem k tomu, že od roku 2008 již není studium započítáváno do nemocenského pojištění, nemají studentky nárok na peněžitou pomoc v mateřství a automaticky čerpají čtyřletou variantu. Další znevýhodněnou skupinou jsou matky, které byly zaměstnány na dobu určitou. Matky mají nárok šestiměsíční ochrannou lhůtu při narození prvního dítěte, i když jim smlouva skončila ve druhém nebo třetím trimestru. Dále mají nárok na peněžitou podporu v mateřství i na volbu délky čerpaní rodičovského příspěvku.¹⁷⁰ Pokud ovšem znovu otěhotní během tří let od narození prvního dítěte, nemají již nárok ani na podporu v mateřství, ani na volbu rodičovského příspěvku, protože již nejsou zaměstnané.

---

¹⁶⁸ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011, s. 103-107. ISBN 978-80-7419-059-9.

¹⁶⁹ AUTOR NEUVEDEN. *Státní sociální podpora*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

¹⁷⁰ KRÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 38-39. ISBN 978-80-86429-94-6.

Nejnovějším sociálním jevem jsou singles. O tom, že se jedná o novou sociální skupinu, dokazuje i její nestanovený český název.¹⁷¹ Tato životní strategie spočívá v celoživotní bezdětnosti. V našem okolí se nachází čím dál více dvacetiletých a třicetiletých žen, které se odpoutaly od vlastní rodiny, ale nechtějí založit svoji vlastní. Bezdětní si odůvodňují své rozhodnutí dobrými příjmy do domácnosti a také velkou štedrostí sociálního státu. Tyto páry mohou jen žít ve společné domácnosti v nesezdaném svazku. Tím, že přibývá těchto svazků, naše civilizace se vzdaluje udržitelnému reprodukčnímu režimu.

Na základě výzkumu Jana Kellera, který byl proveden v Ostravě, lze porovnat různé typy domácností. Nejmladší generace si dopřává nadstandardní životní úroveň tím, že odkládá sňatek a založení rodiny. V Ostravě se tato strategie nepotvrdila. O nejmladší kategorii do 35 let, která žije v jednočlenné domácnosti, se nedá hovořit jako o mužích a ženách, kteří dali přednost bohémskému životu před založením rodiny. Situace této skupiny dopadla tak špatně, že pořízením dítěte by se přesunuli mezi chudé domácnosti. Svou životní úroveň si tato skupina drží absencí závazků a hlavně proto, že jsou bezdětné. O dost lépe jsou na tom páry, které žijí ve společné domácnosti a jsou bezdětné. Nejhorší skupinou jsou úplné rodiny s dětmi, které mají průměrně jen o dva tisíce korun více, než páry bezdětné. Nejhorší skupinou jsou matky samoživitelky, které mají se všemi dávkami jen o dva tisíce méně, než osoby stejné věkové kategorie, které žijí osaměle. Z celkového průzkumu vychází, že střední vrstva v Ostravě je neprosperující, nevlastní byty, nedisponuje výraznými úsporami a není schopna si najít důstojnou práci, aby mohla zabezpečit sebe a svou rodinu. Vzhledem k faktu, že výdaje na bydlení nebudou klesat, nýbrž stoupat, bude mít střední vrstva velké potíže s udržením v této vrstvě.¹⁷²

5.3 Doporučení pro rodinnou politiku

Vyřešit významné životní dilema zda si pořídit dítě, nebo kolik dětí mít je velmi individuální. Rodiny již nejsou ovlivněny tradicemi a ženy již nejsou ztotožňovány jen s mateřstvím a vázaností na manžela. Mladší generace více toleruje mimomanželské rodičovství. To, že tolerují mimomanželské rodičovství, neznamená, že se tím chtějí řídit. Shodují se také v tom, že je důležitá společná výchova oběma rodiči. Rodinné prostředí

---

¹⁷¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost. 2.*, upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 202-203. ISBN 978-80-86429-87-8.

¹⁷² KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme.* Praha: SLON, 2011, s. 127-153. ISBN 978-80-7419-059-9.

zajišťuje dítěti větší hodnotu zázemí a jeho potřeby jsou lépe právně zajištěny. Rodiny, které nemají dostatečné příjmy, mají nárok na příspěvek na bydlení od státu.¹⁷³ Tato dávka je vyplácena každému, kde je vlastníkem bytu nebo je v nájmu, a je zde přihlášen k trvalému pobytu. Podmínkou je, aby 30% (v Praze je to 35%) příjmů rodiny nepokryl náklady na bydlení. Těchto 30% (v Praze je to 35%) musí být zároveň nižších, než náklady stanovené zákonem.

Všichni rodiče nemají stejnou možnost čerpat rodičovský příspěvek. Česká legislativa se snaží pobíráním příspěvku navázat na předchozí plat rodiče. Ve světě jde o to, aby se ženy neztratily motivaci se vrátit zpět do pracovního procesu. Pokud se výše rodičovského příspěvku podobná výdělku, je jasné, že ženy budou oddalovat návrat do práce. Vysoká rodičovská je tak pro stát z dlouhodobého hlediska velmi nevýhodná, protože nepřispívají do státního rozpočtu svými daněmi a stát musí navíc vynakládat další zdroje pro případnou podporu v nezaměstnanosti, rekvalifikaci nebo sociální podporu. Stát může ovlivnit rovnost ve společnosti a rodinou politiku. Na tento fakt poukazuje kombinaci rodinného života, pracovního života a vysoké plodnosti u vyspělých západoevropských států. Je zde sice vysoké procento částečných a flexibilních úvazků, ale země jako Dánsko, Finsko nebo Švédsko mají vysokou zaměstnanost žen a relativně vysokou porodnost (až 1,8 dítěte na ženu).¹⁷⁴ Jedná se o podporu státu v začleňování mužů do péče o malé děti a hlavně široce dostupné a velmi kvalitní instituce pro předškolní děti.

O tomto zastoupení se uvažovalo i u nás v České republice. Byla zde snaha o začlenění muže od péče o dítě a umožnit matce návrat zpět do zaměstnání. Z tohoto důvodu byl také upraven zákon a změnil se název mateřská dovolená na rodičovskou dovolenou. K tomuto kroku dospěli čeští zákonodárci v roce 2001.¹⁷⁵ V současné době to se nenaplnila očekávání a ve většině případů u nás pobírají rodičovskou dovolenou vesměs jen ženy. Jen necelé jedno procento českých mužů využívá čerpání rodičovské dovolené.

Stát by se měl starat o to, aby matky mohly využít co nejkvalitnější péče o děti v předškolních zařízeních. Pokud budou předškolní zařízení finančně dostupné, důvěryhodné a flexibilní k potřebám rodičů a dětí, matky nebudou mít problém zde své děti umístit a vrátit se dříve na trh práce. Stát musí podporovat tato zařízení z veřejných zdrojů. Vzhledem k rozdělení kompetencí mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR,

---

¹⁷³ AUTOR NEUVEDEN. *Státní sociální podpora*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

¹⁷⁴ KRÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 88-89. ISBN 978-80-86429-94-6.

¹⁷⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 195. ISBN 978-80-86429-87-8.

Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR a Ministerstvem zdravotnictví ČR a obce a kraje, není tato vize zcela jednoduše proveditelná. Na portálu pro sociální oblast města Prahy je cílem rodinné koncepce posílení funkce rodiny, protože rodina je základ pro mezigenerační předávání hodnot.¹⁷⁶ Svobodná a demokratická společnost spočívá na těchto hodnotách, proto je důležité podporovat stabilní rodiny a umožnit jim svobodu v rozhodování. I hlavní město Praha si uvědomuje, že většina mladých si tyto hodnoty promítá do své vlastní budoucnosti.

V zájmu všech zemí EU by mělo být snižování rozdílů mezi zaměstnaností a vznikem chudoby neúplných domácností pomocí politiky státu. Je třeba zajistit, aby se chudoba neúplných rodin nerozšiřovala. Vzhledem k faktu, že se počty neúplné rodiny s dětmi budou i nadále zvyšovat, musí se státy EU více zapojovat do politiky zaměstnanosti a poskytovat samoživitelům lepší příležitosti uplatnění v moderním světě. Jen tak mají neúplné domácnosti šanci poskytnout svým dětem adekvátní péči a zajištění zdravého rozvoje.¹⁷⁷ Nejen státy EU, ale i Česká republika by měla zvýšit dostupnost flexibilních pracovních úvazků, včetně péče o všechny věkové skupiny dětí. Pokud by státy podporovaly podpůrné programy pro kvalifikování a udržení na pracovním trhu, bylo by pro samoživitele snazší hledání zaměstnání. V neposlední řadě by měla být podpora zodpovědnosti rodičů, aby mohli poskytovat svým dětem základní potřeby i po rozpadu manželství.

Předpokládá se, že na planetě Zemi by mělo v roce 2050 žít více než 9 miliard obyvatel. Přírůstek však nebude v evropských zemích, ale naopak v afrických a méně rozvinutých. Nejnižší porodnost v historii Evropy s porodností 1,5 dítěte na ženu bohužel nenapovídá tomu, že by se v budoucnu počet obyvatel výrazně zvýšil. Důsledkem nízké porodnosti Evropa stárne. Lidé se dožívají mnohem vyššího věku než dříve. Během předešlých 100 let došlo k prodloužení života mužů v průměru ze 45 na 75 let a u žen z 50 na 80 let. Pro EU je tento fakt velkou výzvou, protože se v budoucnu zvýší počet lidí nad 65 let a sníží se podíl produktivní populace mezi 15 – 60 lety života. Tím vzrůstají rizika, která se stávají i zájmem zemí EU.

---

¹⁷⁶ AUTOR NEUVEDEN. *Rodina: Rodinná politika*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/rodina/rodinna_politika/index.html

¹⁷⁷ BIRD, E. Chloe a Kai RUGGERI. *UK and Europe are blind the times for single mothers and their children*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.rand.org/blog/2015/03/uk-and-europe-are-behind-the-times-for-single-mothers.html>

6 BUDOUCNOST ČESKÝCH RODIN?

6.1 Bude i nadále plnit rodina svou funkci?

Sociolog Ladislav Rabušic v rozhovoru uvádí, že sexuální akt již neslouží k prokreaci¹⁷⁸, nýbrž k rekreaci. Pokud by člověk přemýšlel jen ekonomicky, dítě by si v moderní společnosti nikdy nepořídil. Naštěstí má dost sociálních pozic a hodnot, proto se snaží po sobě něco zanechat. Na druhé straně člověka omezuje zvažování nákladů a výnosů, proto je velmi omezován v počtu dětí. Bude velmi obtížné nacházet v budoucnu země s plodností, která by byla vyšší než 2,1 dítěte na ženu.¹⁷⁹ Přestalo být obvyklé, že se nevěsta stěhuje do domácnosti ženicha. Mladé páry zakládají rodinu spolu, mimo domov rodičů. To mimo jiné znamená, že co rodina, to samostatná domácnost, ve které spolu manželé žijí, dokud se nezemrou nebo nerozvedou.¹⁸⁰ V moderních společnostech je zcela běžné, že je nízká úmrtnost ve středním věku. Základem rodiny by měl být jeden manželský pár se dvěma dětmi.

V posledních letech jsou Češi relativně spokojeni se svým životem. Nejedná se o hodnocení finanční situace, protože ta je i nadále špatná. Češi jsou spokojeni se svými osobními vztahy a bydlením. Nejlépe se mají vlastníci bytů. Je logické, že pokud člověk bydlí ve svém, nevynekládá zbytečné náklady, jako když je v pronájmu. Češi jsou národem spíše nedůvěřivým, ale nepotvrdila se domněnka, že by se lidé museli obávat osamělého stáří. Optimisticky pohlíží na svět spíše muži než ženy. Neoptimističtější byli samozřejmě studenti, kteří jsou zatím plní ideálů a věří ve zlepšení životní situace.¹⁸¹ Myslím si, že právě pozitivní a optimistické myšlení je jednou z hlavních podmínek pro zlepšení rodinné situace.

Projekce 2013 se snažila nastínit budoucí vývoj populace do roku 2100.¹⁸² Plodnost by do budoucna měla narůstat. Dle nejlepší varianty scénáře vývoje by měla být plodnost vyšší. Do roku 2050 by měla klesat plodnost žen do 28 let věku, ale měla by se navyšovat u žen nad 35 let věku. Mělo by být 1,61 dítěte na jednu ženu. Plodnost žen by měla být shodná s dalšími

---

¹⁷⁸ Pozn. k prokreaci – jedná se o rozmnožování druhu pohlavním stykem. FAIT, Tomáš. *Účelná antikoncepce*. [online]. 2004 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: <http://www.edukafarm.cz/c294-ucelna-antikoncepce>

¹⁷⁹ GÉBLOVÁ, Alena. *Kde ty všechny děti jsou?*. [online]. 2014 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/06/kde-ty-vsechny-deti-jsou/>

¹⁸⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 258. ISBN 978-80-86429-87-8.

¹⁸¹ ŠUSTROVÁ, Šárka. *Češi jsou spokojeným národem*. [online]. 2014 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/12/cesi-jsou-spokojenym-narodem/>

¹⁸² AUTOR NEUVEDEN. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>

středoevropskými státy jako je Německo, Rakousko. Optimální věk plodnosti bude okolo 30 let. Projekt 2013 počítá v nejlepší variantě se zvýšením střední délky života u muže ze současných 75 let na 84,6 let v roce 2050. Ženy se dožijí ještě vyššího věku. Ze současných 80,9 let by se v roce 2050 mohly dožít 89,3 let. Věkové složení obyvatel je ovšem velmi alarmující, viz. Tabulka č. 7 (vyjádřena v tisících).

Tabulka č. 7: Charakteristika věkového složení populace, střední varianta

	2011	2021	2031	2041	2051	2101
Počet obyvatel celkem	10 487	10 528	10 374	10 098	9 778	7 684
Z toho 0-14 let	1 522	1 613	1 332	1 231	1 262	937
Z toho 15-64 let	7 328	6 710	6 525	5 990	5 342	4 248
Z toho 65 +	1 637	2 205	2 516	2 876	3 174	2 499

Zdroj: AUTOR NEUVEDEN. Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)¹⁸³

V roce 1989 byl celkový počet obyvatel 10 362 000. Složení obyvatel bylo velmi odlišné. Ve věku 0-14 let bylo 2 253 000 obyvatel, ve věku 15-64 let bylo 6 817 000 obyvatel a ve věku více než 65 let bylo 1 292 000 obyvatel.¹⁸⁴ Člověk se rozmnožuje a plní svou reprodukční roli. Obyvatelstvo se bude rozmnožovat i v budoucnu.¹⁸⁵ Pro zdravý vývoj rodiny a budoucí generace nutné zajistit její výchovnou a socializační funkci. Rodina by měla připravit děti na život ve společnosti, naučit je zvyky a základní hodnoty, které s sebou život a budoucí zakládání jejich rodiny obnáší. Výchova dětí je určitá investice do celé společnosti. Česká rodina nemůže využít jinou péči o děti, než je mateřská škola. Na soukromé zařízení nebo chůvy nemají rodiny v ČR dostatek finančních prostředků. Lidé v ČR by neměli řešit, zda mít práci, nebo rodinu. Měli by mít obojí.

Petr Mazouch uvádí, že jednou z možností je zkrátit ženám rodičovskou dovolenou. Ženy totiž během rodičovské dovolené „morálně zastarají“, což znamená, že jejich vytržení z trhu práce na čtyři roky je příliš dlouhé. Měly by být podporovány dětské skupiny, aby si ženy mohly například přivydělávat jako chůvy. Je potřeba, aby měly ženy jistotu, že o jejich děti bude dobře postaráno. Tento model funguje například v Rakousku, kde jsou obě strany

¹⁸³ AUTOR NEUVEDEN. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)*. [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>

¹⁸⁴ AUTOR NEUVEDEN. *Česká republika od roku 1989 v číslech – 2015*. [online]. 2016 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/32955062/32018116_0101.pdf/748889f6-5739-401b-8aed-90924d1865af?version=1.2

¹⁸⁵ FLORYK, David. *Jak (a proč) definovat rodinu* [online]. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/archiv/132-zari-2016/1478-jak-a-proc-definovat-rodinu>

spokojené. Nejen pro ženy, ale i pro stát je lepší, když se žena vrátí na trh práce dříve. Bohužel náš trh práce není tak flexibilní, jako je tomu například ve Finsku nebo Nizozemsku. Částečné úvazky jsou maximálně v Praze, ale ve zbytku republiky už ne.¹⁸⁶

6.2 Může se rozvodovost i nadále zvyšovat?

„Dokážeme-li v budoucnu vytvořit komunity založené na principech, které se v minulosti osvědčily, a zároveň je přitom zbavit nedostatků, jež jejich fungování v minulosti bránily, pak jsme na dobré cestě k vytvoření nového životního stylu, který se dokáže přizpůsobit extrémním podmínkám naší doby.“¹⁸⁷ Chování českých rodin se změnilo i ve věkové a vzdělanostní skladbě ženicha a nevěsty. Na konci 70. let měl snoubenec vyšší vzdělání než snoubenka v jedné čtvrtině všech manželství. Do roku 2012 se tento stav změnil a na základě vzdělanostních změn obyvatelstva došlo k výraznému zvýšení sňatků (z 19% v roce 1976 na 29% v roce 2012 ze všech sňatků), kde měla nevěsta vyšší vzdělání. Nejen, že jsou nevěsty vzdělanější, ale jsou i při uzavírání manželství starší. Ještě do roku 1993 byl muž o dva až pět let starší než žena.¹⁸⁸ Poté se začal věk snoubence snižovat a v dnešní době již není raritou, že by byl snoubenec mladší i šest až devět let. Tento věkový rozdíl ovšem ovlivňuje i stabilitu manželství. Manželství, kde je mladší ženich, vykazuje vysokou míru rozvodovosti. Velmi riziková jsou i manželství, ve kterých je velmi výrazný věkový rozdíl.

Tím, že je rozvod tak snadný, přestalo být manželství jistotou a vytrácí se i důvod jeho uzavření. Rozvodovost v číslech klesá jen proto, že svazky, které se rozpadají, ani nebyly jako manželství registrovány. O tom, že se rozvodovost celkově zvyšuje, není pochyb. Jedná se o jev celosvětový a týká se i zemí EU. Rozvodovost v EU od roku 1965 do roku 2011 byla téměř trojnásobná. Nejnižší míra rozvodovosti byla zachycena v roce 2014 v Irsku, Itálii a na Maltě. Vysokou míru rozvodovosti zaznamenalo Dánsko, Litva a Lotyšsko.¹⁸⁹ Míra rozvodovosti bývá podmíněna také kulturou. Rozvody zapříčiněné násilím jsou převážně v kulturách, které mají vyšší nerovnost postavení mužů a žen, kde si jeden z dospělých

---

¹⁸⁶ KAČEROVÁ, Eva. *Dlouhá rodičovská je pro ženy luxusem* [online]. 2015 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/09/dlouha-rodicovska-je-pro-zeny-luxusem/>

¹⁸⁷ BRADEN, Gregg. *Bod obratu: nastává doba extrémů, naučme se v ní žít – a přežít*. Praha: Metafora, 2015, s. 161. ISBN 978-80-7359-409-1.

¹⁸⁸ KOHOUTOVÁ, Iva. *Přibývá mladších ženichů a vzdělanějších nevěst*. [online]. 2014 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/06/pribyva-mladsich-zenichu-a-vzdelanejsich-nevest/>

¹⁸⁹ AUTOR NEUVEDEN. *Marriage and divorce statistics*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

dokazuje svou nadřazenost nad druhým dospělým nebo i nad dětmi.¹⁹⁰ V České republice si vybíráme partnera převážně na základě sympatií. V dřívější tradiční společnosti docházelo k prověření nového partnera širokou rodinou a tím docházelo k jištění fungování této rodiny. Současné fungování rodiny je bráno jako soukromá věc a dřívější jištění širokou rodinou vymizelo. Dost často se proto stává, že v rodinách dochází k domácímu násilí, které je poté příčinou rozvodu. Kdyby se současná rodina zajímala o své členy a držela více při sobě, mohlo by se domácí násilí předcházet a tím by mohlo dojít i k snížení rozvodovosti.

6.3 Podporuje stát správné rodiny?

Stát by měl posilovat rodinnou politiku jako celek, ne jen jednotlivé členy rodiny. Mělo by dojít k upevnování vnitřních vazeb rodiny a nemělo by docházet k oddělování v závislosti na pohlaví nebo mezigeneračních vztahů. Zaměření státu by mělo být na rodinu jako celek a na podporu jednotlivých funkcí rodiny. V moderním světě by měl stát svou propopulační politikou „znepříjemňovat“ život rodinám, které se rozhodly být celý život neprovdané. Už v Československu byl vyvíjen tlak na ty, kteří nebyli v manželství, prostřednictvím bytové politiky. Lidé, kteří nebyli ve svazku manželském, neměli šanci získat byt. I dnes by měl stát podnítit lidi, kteří nechtějí žít v manželství vysokou mírou zdanění a vyvíjet tak tlak na zvýšení sňatečnosti.¹⁹¹ Naopak by mělo docházet k podpoře stabilních rodin s dětmi. Je jasné, že není možné neúplné rodiny s dětmi přestat podporovat úplně a ponechat je na pospas osudu.

Bylo by lepší motivovat lidi k uzavírání stabilních manželství. Je důležité, aby měli větší zvýhodnění oproti rodinám bez dětí nebo neúplným rodinám. Nikdo by pak nemohl závidět druhé rodině, že se má lépe než oni. V tiskové zprávě¹⁹² představila ministryně Marksová prorodinná opatření, která by měla podpořit rodiny s dětmi, kde je aspoň jeden pracující rodič. Přídatky by se měly zvýšit o 300 Kč. Nově by na přídavek měly nárok rodiny do 2,7násobku životního minima (dnes mají nárok rodiny do 2,4násobku životního minima). Přídatky se naposledy zvyšovaly v roce 2008.

---

¹⁹⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 61. ISBN 978-80-262-0968-3.

¹⁹¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: SLON, 2008, s. 213. ISBN 978-80-86429-87-8.

¹⁹² HABÁŇ, Petr. *Ministryně Marksová představila tři nová prorodinná opatření, na kterých se shodla koalice*. [online]. 2017 [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/29455/Ministryne_Marksova_predstavila_tri_nova_prorodinna_opatreni_na_kteryech_se_shodla_koalice.pdf

Snaha podporovat rodiny s dětmi by měla být hlavním zájmem státu, protože zdravé a vychované děti jsou to, co stát potřebuje. Rodiče fungujících a stabilních rodin investují do svých dětí to nejlepší, ale rozhodně to nedělají jen pro sebe. Vzhledem k tomu, že rodiče vychovávají své děti k obrazu svému, je velký předpoklad, že i jejich rodiny budou silné a stabilní. Vychovat budoucí aktivní občany, tedy budoucí daňové poplatníky, je důležité i pro celou společnost. Právě proto by měl stát podporovat hlavně stabilní a funkční rodiny, nejen rodiny v sociální nouzi. Dlouhodobým cílem státu by měla být podpora vzniku manželství a fungování stabilních a funkčních rodin. Jednoznačně by se mělo jednat o kompenzaci nákladů, které rodina vložila do výchovy svých dětí.¹⁹³

Ministerstvo práce a sociálních věcí přišlo v roce 2015 s návrhem na zavedení nové dávky ze systému nemocenského pojištění. Jednalo by se o tzv. „otcovskou dovolenou“¹⁹⁴, která by měla dát čerstvým otcům možnost pomoci matce jejich dítěte během šestinedělí po porodu. Jednalo by se o dávku, kterou by měl stát vyplácet otcům během čerpání týdenní dovolené, kterou si zvolí během prvních šesti týdnů po porodu manželky. Její výpočet by měl být stejný jako peněžitá pomoc v mateřství, tedy 70 procent vyměřovacího základu. V průběhu roku 2016 schválila vláda otcovskou dovolenou. Ještě na začátku roku 2017 musí novopečení otcové čerpat klasickou dovolenou nebo neplacené volno. Stát se tak snaží posílit rodinné vazby a nabídnout rodinám rozložení péče mezi oba rodiče novorozence. Jen čas ukáže, zda se jednalo jen o další předvolební slib, nebo se přiblížíme k zemím EU, ve kterých je otcovská dovolená běžná.

Statistik Daniel Chytil z ČSÚ uvádí, že je důležité si uvědomit, že Evropa jako celek stárne a i nadále stárnout bude. Abychom byli schopni se postarat o seniory a postproduktivní obyvatelstvo, je nutné lákat migranty na trh práce. Zároveň je důležité vytvořit podmínky pro udržení seniorů na trhu práce co nejdéle. Stát by se měl snažit podporovat vlastní iniciativu lidí, aby se již v mladém věku sami zabezpečovali na stáří. V České republice je přes 1,4 milionu domácností jednotlivců. Téměř polovinu z nich tvoří domácnosti důchodců. Z těchto domácností je polovina tvořena ovdovělými ženami. I přesto, že 70% příjmů důchodců tvoří důchod, nejedná se zdaleka o nejohroženější skupinu. Neúplné rodiny s dětmi jsou na tom ještě hůře.¹⁹⁵

---

¹⁹³ FLORYK, David. *Jak (a proč) definovat rodinu* [online]. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/archiv/132-zari-2016/1478-jak-a-proc-definovat-rodinu>

¹⁹⁴ MPSV. *Vláda schválila otcovskou dovolenou*. [online]. 2016 [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/26739>

¹⁹⁵ CIESLAR, Jan. *Je důležité si uvědomit, že stárnutí je nevratný proces*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/je-dulezite-si-uvedomit-ze-starnuti-je-nevratny-proces/>

Podle Ladislava Rabušice by měl stát pobízet rodiny a sociální politiku. Řešení situace by viděl v motivaci žen, které by neměly oddalovat své první porody do pozdějšího věku a naopak by měly mít děti co nejdříve, aby jich mohly mít co nejvíce.¹⁹⁶ Ideálním stavem by měly být dvě děti, v lepším případě tři. Stát by se měl snažit eliminovat chudobu a zajistit vyšší vzdělání pro lidi, kteří o to opravdu stojí, i když nemají dostatek finančních prostředků. Je také v zájmu státu, aby bylo možné sehnat byty za pomoci adekvátních hypoték. V neposlední řadě je důležité zajistit politikou zaměstnanosti dlouhodobou nezaměstnanost a umožnit rovnost mužů a žen na trhu práce. Pokud dojde k svobodnému rozvoji individua, postará se o sebe samo.

Petr Mazouch také poukazuje na fakt, že nízké vzdělání velmi úzce souvisí s ohrožením chudobou. Současná hranice chudoby je stanovena na 60% „mediánu ekvivalizovaného příjmu“¹⁹⁷, ale začíná se mluvit o zvýšení na hranici 70%. Tím by podíl chudých v České republice výrazně vzrostl. Řešením ve zlepšení vzdělání by mohlo být prodloužení základního vzdělání až do 18 let. Je důležité, aby se během základního vzdělání studenti dozvěděli, v jakém volebním a právním systému žijí, jak si vypočítat mzdu, jak na výpočet daní, včetně praktických věcí do života. Následně by mohl být pro odborné obory dvou až tříletý obor, kterým by se student vyučil. Stejně tak jako je tomu ve Finsku nebo Kanadě.¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ GÉBLOVÁ, Alena. *Kde ty všechny děti jsou?*. [online]. 2014 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/06/kde-ty-vsechny-deti-jsou/>

¹⁹⁷ Více o tom, co znamená „medián ekvivalizovaného příjmu“ v článku: MYSLÍKOVÁ, Martina. *Klamná hranice chudoby v Česku* [online]. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://vesmir.cz/2016/11/16/klamna-hranice-chudoby-cesku/>

¹⁹⁸ KAČEROVÁ, Eva. *Dlouhá rodičovská je pro ženy luxusem* [online]. 2015 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/09/dlouha-rodicovska-je-pro-zeny-luxusem/>

ZÁVĚR

Základem každého silného demokratického státu je silná a stabilní rodina. Pokud se podíváme na samotný institut rodiny, jedná se o nedílnou součást každého státu, která tvoří jeho společnost a kulturu. V rodině by mělo docházet k výchově dětí a předávání vlastních hodnot a vztahů následujícím generacím. Rodiče by měli předávat svým dětem zkušenosti a zároveň by měli být vzorem, který se jejich děti v budoucnu budou snažit napodobit.

Cílem této diplomové práce byla analýza problematiky rodiny a její proměny v důsledku některých vybraných sociálních změn. **Přínosem této diplomové práce ke zkoumanému tématu bylo nalezení jedinečného řešení současné rodinné politiky neúplných rodin a zároveň navržení vhodných postupů v sociální politice státu.**

Hlavní otázka byla zkoumání proměny rodiny v důsledku sociálních změn společnosti. Hypotéza k této otázce vycházela ze základního modelu tradiční české rodiny. Jednalo se o model otce jako živitele rodiny, který přinášel do rodiny peníze, a matky, která se starala o domácnost a výchovu dětí. Ženy začaly pronikat na trh práce i do pozic, které byly dříve výhradní doménou pouze mužů, a tím jim začaly konkurovat. Ženy považovaly nastolení své nezávislosti a zrovnoprávnění za velice důležitou a zásadní věc. V důsledku těchto procesů v aktuální době převážná většina z nich považuje budování kariéry za prioritu a velmi často zapomíná na založení rodiny. Hypotéza byla potvrzena. Rodina již není ovlivněna tradicemi. Ženy svou emancipací opravdu změnilы společnost a v dnešní době již nemůžeme mluvit o tradiční české rodině, ve které je otec živitelem rodiny a matka ženou v domácnosti. Ženy se začaly zajímat o svou kariéru, v důsledku toho manželství a děti přenechaly do pozdějšího věku, čímž se výrazně snížila porodnost.

Další otázka osvětluje důvod neustále se zvyšující rozvodovosti. Hypotéza k otázce vycházela z faktu, že uzavírání sňatků se již nekoná před Bohem, ale jen na příslušných úřadech. V dnešní době klesá počet věřících a snižuje se počet lidí, kteří chodí do kostela. Tento přístup zjednodušil uzavírání manželství natolik, že při sebemenší krizi a hádce je podána žádost o rozvod. Vysoká rozvodovost a vznik neúplných rodin zatěžuje stát a státní rozpočet. Tato hypotéza byla také potvrzena. Uzavírání sňatků je v dnešní době velmi jednoduché, stejně tak jako jejich zánik. V minulosti byla rozvodovost nízká, protože se lidé nedoživali tak vysokého věku a manželé spolu nebyli tak dlouho, aby se stihli rozejít. Zároveň byly ženy závislé na mužích a na jejich příjmu. Nejčastějším důvodem rozvodu je nevěra. Na základě skutečnosti, že mají ženy vlastní příjem a nejsou ekonomicky závislé na svém manželovi, výrazně se zvyšuje rozvodovost. Pokud se rozvádí manželé bez dětí, je rozvod

relativně jednoduchý. Vážný problém nastává ve chvíli, kdy se rozvádí manželé s dětmi. Během rozvodu řeší manželé majetkové vyrovnání a hlavně péči o děti. Neúplné rodiny s dětmi jsou nejrizikovější skupinou, která nemá dostatek financí pro svou existenci. Rozvod nejvíce postihuje hlavně děti a jejich psychický vývoj. Vznik neúplných rodin nelze přisuzovat jen rozvrácené společnosti, ale na vině může být i stát, který v současnosti dostatečně nemotivuje a nepodporuje stabilitu rodiny.

Poslední otázkou jsme zjišťovali, jak může stát podporovat rodiny a jejich rodinnou politiku. Hypotéza vycházela z úlohy rodiny, která by měla fungovat jako celek a její jednotliví členové by se měli snažit o její zabezpečení. Dnešní pohled na ceny bydlení a služeb je takový, že si rodiny z důvodu vysokých životních nákladů nechtějí pořizovat děti, přestože finanční gramotnost rodin je na vyšší úrovni, než dříve. Pokud rodina nedokáže zabezpečit své děti a nemá jistotu, zda nepřijdou o střechu nad hlavou, raději zůstane bezdětná. Otázka založení rodiny nemusí být jen ve finančním zabezpečení, ale také ve spojení rodinného a pracovního života. Vliv státu může mít negativní vliv na současnou moderní rodinu, dost možná měnit i její charakter. Tento fakt by mohl zapříčinit nové formy soužití, které by přetvářely původní model tradiční rodiny. Hypotéza byla potvrzena. Globalizace a neplnohodnotné formy pracovních smluv postihly celé rodiny a domácnosti s dětmi. Vzhledem k tomu, že se lidé snaží zabezpečit sebe a svou rodinu, dostávají se často do situací, které je nutí vzít i hůře placenou práci. Plat rodin je mnohdy tak nízký, že jsou závislé na podpoře státu. Pokud rodiny nemají dostatečné příjmy na bydlení, mohou zažádat o příspěvek na bydlení. I přes to, že jsou oba rodiče ekonomicky aktivní, nemohou si dovolit žádný nadstandard, pokud mají děti. Z toho důvodu se často stává, že domácnosti volí spíše bezdětné soužití, které je z dlouhodobého hlediska kritické pro existenci lidstva. Této změně rodinné strategie by měl stát zabránit. Propolulační politika ČR se sice snaží zkombinovat rodinný a pracovní život, ale jesle a předškolní zařízení neodpovídají kvalitě, kterou si rodiče představují. Soukromé jesle, soukromé mateřské školy a chůvy nabízí kvalitní péči, ale jsou velmi nákladné, proto s dětmi zůstávají matky raději doma po celou dobu rodičovské dovolené. Je v zájmu každého státu, aby budoucí generace byla co nejlépe připravena na život ve společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BALLA, Jaromír. *Evropská integrace*. Ostrava: Advertis, 2000. Poznáváme partnerské země Evropské unie. ISBN 80-900907-0-2.

BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed. *Povaha změny: bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-641-3.

BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0.

BAUMAN, Zygmunt a David LYON. *Tekutý dohled*. Olomouc: Broken Books, 2013. ISBN 978-80-905309-1-1.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: SLON, 2011. ISBN 978-80-7419-047-6.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-80-9.

BRADEN, Gregg. *Bod obratu: nastává doba extrémů, naučme se v ní žít – a přežít*. Praha: Metafora, 2015. ISBN 978-80-7359-409-1.

FUČÍK, Petr. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6093-7.

GERHARDT, Sue. *Sobecká společnost: jak jsme se zapomněli navzájem milovat a místo toho vyděláváme peníze*. Praha: Beta, 2011. ISBN 978-80-7306-476-1.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Praha: SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, 2006. ISBN 80-7106-396-7.

HAD, Miloslav, Stanislav STACH a Luděk URBAN. *Česká republika v Evropské unii: členství, přínosy, výzvy : [stav k 18.5.2006]*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-611-3.

HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, 2015. ISBN 978-80-7321-947-5.

KELLER, Jan. *Nejistota a důvěra, aneb, K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-7419-002-5.

KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON, 2011. ISBN 978-80-7419-059-9.

KELLER, Jan. *Sociologie středních vrstev*. Praha: SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-109-1.

KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-66-3.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Druhé vydání. Praha: SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-044-5.

KŘÍŽKOVÁ, Alena, ed. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-94-6.

MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ, ed. *Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Barrister & Principal, 2003. Sociální studia. ISBN 80-86598-61-6.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-85850-93-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost. 2.*, upr. vyd. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: SLON, 2002. ISBN 80-86429-05-9.

MLČOCH, Lubomír. *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-2462-323-8.

Mezinárodní den rodiny 2014: rodina a společnost : sborník projevů z mezinárodní konference pořádané dne 22. května 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Praha: Ideál, 2014. ISBN 978-80-86995-28-1.

RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, 2016. ISBN 978-80-7422-378-5.

SIMONOVÁ, Natálie. *Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti: vývoj od počátku 20. století do současnosti*. Praha: SLON, 2011. ISBN 978-80-7419-070-4.

Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do Evropské unie: (nové příležitosti, možná rizika). Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001. ISBN 80-245-0197-X.

SULLEROT, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.

ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2219-4.

TUČEK, Milan. *Česká rodina v transformaci - stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998. ISBN 80-8595-045-6.

TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-22-9.

VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.

VLČEK, Martin a Vladimíra KANTOROVÁ. *Rodinná politika a demografie rodiny – statistiky, srovnání, analýzy vybraných evropských států: studie*. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0618-1.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

BELL, Daniel. *The coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*. New York: Basic Books, 1973. ISBN 0465012817.

CLAESSENS, Dieter. *Familie und Wertsystem*. Duncker & Humblot, Ausflage 4, 1979. ISBN 978-3428026999.

ESPING-ANDERSEN, Gosta. *The Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford university Press, 1999.

KERCKHOFF, Alan C. & Keith E. Davis. *Value konsensus and need komplementarity in mate selection*. *American sociological review* 27. 1962, pp. 295-303.

MURSTEIN, Bernard. *Paths to marriage*. Beverly Hills: Sage, 1986. ISBN 080392383X.

TOURAINÉ, Alain. *La société post-industrielle*. Paris: Denoël, 1969.

WINCH, Robert F. *Another look at the theory of complementary needs in mate selection*. *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 29, 1967, pp. 756-762.

Seznam použitých internetových zdrojů

AUTOR NEUVEDEN. 1. *Vývoj počtu rodin a domácností v České republice*. [online]. [cit. 2017-02-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_slodb_2001-i_vyvoj_poctu_rodin_a_domacnosti_v_ceske_republice

AUTOR NEUVEDEN. 2. *Neúplné rodiny*. [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_slodb_2001-2__neuplne_rodiny

AUTOR NEUVEDEN. 2. *Sňatečnost*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691502.pdf>

AUTOR NEUVEDEN. 3. *Rozvodovost*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691503.pdf>

AUTOR NEUVEDEN. *Bydlení rodin a domácností*. [online]. [cit. 2017-01-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_slodb_2001_4_bydleni_rodin_a_domacnosti

AUTOR NEUVEDEN. *Česká republika od roku 1989 v číslech – 2015*. [online]. 2016 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/32955062/32018116_0101.pdf/748889f6-5739-401b-8aed-90924d1865af?version=1.2

AUTOR NEUVEDEN. *Hospodařící domácnosti podle typu hospodařící domácnosti*. [online]. 2011 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvokc=&katalog=30781&pvo=SPCR553&z=T>

AUTOR NEUVEDEN. *Merriage and divorce statistics*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

AUTOR NEUVEDEN. *One parent families in Europe*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://strongerfamilies.eu/about-us-2/one-parent-families-in-europe/>

AUTOR NEUVEDEN. *Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>

AUTOR NEUVEDEN. *Rodina: Rodinná politika*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/rodina/rodinna_politika/index.html

AUTOR NEUVEDEN. *Státní sociální podpora*. [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

BIRD, E. Chloe a Kai RUGGERI. *UK and Europe are blind the times for single mothers and their children*. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.rand.org/blog/2015/03/uk-and-europe-are-behind-the-times-for-single-mothers.html>

BRÁZDILOVÁ, Michaela. *Chudoba postihuje i zaměstnané*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2016/08/chudoba-postihuje-i-zamestnane/>

BRÁZDILOVÁ, Michaela. *Nejohroženější jsou neúplné rodiny*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/nejohrozenejsi-jsou-neuplne-rodiny/>

CIESLAR, Jan. *Je důležité si uvědomit, že stárnutí je nevratný proces*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/je-dulezite-si-uvedomit-ze-starnuti-je-nevratny-proces/>

DUBSKÁ, Drahomíra. *Sama s dětmi*. [online]. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/sama-s-detmi/>

FAIT, Tomáš. *Účelná antikoncepce*. [online]. 2004 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: <http://www.edukafarm.cz/c294-ucelna-antikoncepce>

FLORYK, David. *Jak (a proč) definovat rodinu* [online]. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://konzervativnilisty.cz/index.php/archiv/132-zari-2016/1478-jak-a-proc-definovat-rodinu>

GÉBLOVÁ, Alena. *Kde ty všechny děti jsou?* [online]. 2014 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/06/kde-ty-vsechny-deti-jsou/>

HABÁŇ, Petr. *Ministryně Marksová představila tři nová prarodinná opatření, na kterých se shodla koalice.* [online]. 2017 [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/29455/Ministryne_Marksova_predstavila_tri_nova_prorodin_na_opatreni_na_kterych_se_shodla_koalice.pdf

KAČEROVÁ, Eva. *Dlouhá rodičovská je pro ženy luxusem* [online]. 2015 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/09/dlouha-rodicovska-je-pro-zeny-luxusem/>

KAČEROVÁ, Eva. *Obrat v rozvodech.* [online]. [cit. 2017-01-16]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/02/obrat-v-rozvodech/>

KOHOUTOVÁ, Iva. *Přibývá mladších ženichů a vzdělanějších nevěst.* [online]. 2014 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/06/pribyva-mladsich-zenichu-a-vzdelanejsich-nevest/>

KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Právo na stejnou životní úroveň.* [online]. [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pravo-na-stejnou-zivotni-uroven?browser=mobi/>

MARTIN, Daniel. *A quarter of British children are being raised by a single parent, new figures reveal.* [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2540974/Britain-fourth-highest-number-single-parents-EU.html>

MPSV. *Vláda schválila otcovskou dovolenou.* [online]. 2016 [cit. 2017-02-16]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/26739>

MYSLÍKOVÁ, Martina. *Klamná hranice chudoby v Česku* [online]. 2016 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <http://vesmir.cz/2016/11/16/klamna-hranice-chudoby-cesku/>

Občanský institut. *Rodinná politika pro Českou republiku.* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: http://www.bihk.cz/repository/files/_ke-stazeni/CPR/texty/rodinna-politika-pro-cr.pdf

PLUNKETT, Mary. *World's 10 Most Divorced Nations.* [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.theRichest.com/rich-list/world/worlds-10-most-divorced-nations/>

ŠKRABAL, Josef. *Jaké je složení domácností v ČR?* [online]. 2013 [cit. 2017-02-18]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23189565/csu_tk_domacnosti_prezentace.pdf/0ee85dc7-bde1-49a7-942a-9ef7faaca6eb?version=1.0

ŠTYGLEROVÁ, Terezie. *Stárnutí se nevyhneme*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/05/starnuti-se-nevyhneme/>

ŠUSTROVÁ, Šárka. *Češi jsou spokojeným národem*. [online]. 2014 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/12/cesi-jsou-spokojenym-narodem/>

ŠUSTROVÁ, Šárka. *Příjem domácností*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/prijem-domacnosti/>

Právní norma

Zákon č. 119/1992 Sb., o cestovních náhradách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb, občanský zákoník.

SEZNAM ZKRATEK

ČR	-	Česká republika
ČSÚ	-	Český statistický úřad
EU	-	Evropská unie
Sb	-	sbírka

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lukáš Dupal

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Proměny rodiny v důsledku sociálních změn společnosti

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 66

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 36

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 7

Počet internetových zdrojů: 34

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Novotný, M.A., Dr.